

1982 ANAYASASI'NA GÖRE ARA SEÇİM

Erdal ONAR / Levent GÖNENÇ***

I. Giriş

Yasama meclisi üyeleri kural olarak belli bir süre için seçilir. Ancak, ölüm, istifa, veya Anayasa'da belirtilen diğer nedenlerle yasama meclisi üyeliğinin sona ermesi durumlarında, yasama meclislerinde boşluklar ortaya çıkabilir. Yasama meclisleri bir ülkenin anayasal sisteminde, başka bazı görevleri yanında, özellikle kanunların yapılması, hükümetin denetlenmesi ve bütçe ile devlete para harcama yetkisinin verilmesi gibi çok önemli işlevler yerine getirir. Dolayısıyla, bu meclislerin boşalan üyeliklerinin doldurulması söz konusu işlevlerin tam olarak yerine getirilebilmesi açısından büyük önem taşır. Ara seçim, yasama meclisi üyeliklerinde boşalma olması halinde bu boşlukların doldurulması için başvurulan yöntemlerden biridir.

Bu çalışmada, ara seçim kurumu ve Türkiye'deki uygulaması üzerinde durulacaktır. Çalışmanın ilk bölümünde, ara seçim ve yasama meclisi üyeliklerinin doldurulması için kullanılan diğer yöntemler kısaca açıklandıktan sonra, ikinci bölümde Osmanlı-Türk anayasalarında ara seçim kurumunun nasıl düzenlendiği incelenecektir. Ardından, 1982 Anayasası ve ilgili yasalar çerçevesinde bugün yürürlükte olan yöntem ele alınacak ve bu yöntemden kaynaklanan sorunlar tespit edilmeye çalışılacaktır. Daha sonra, bir önceki bölümde çizilen hukuki çerçevenin yardımıyla, 1986 yılında yapılan ara seçim ve 1982 Anayasası döneminde ortaya çıkan ara seçime ilişkin diğer tartışmalara değinilecektir. Çalışma, ara seçim yöntemi ve ara seçim yöntemine alternatif olabilecek yöntemlerin yarar ve sakıncalarını değerlendiren bir tartışmayla noktalanacaktır.

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

** Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

II. Yasama Meclislerinde Boşalan Üyeliklerin Doldurulması Yöntemleri

Yasama meclislerinde üyeliklerin boşalması halinde bu üyeliklerin doldurulması için uygulanan yöntemler ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bu yöntemler, anlatım ve karşılaştırma kolaylığı açısından dört başlık altında incelenebilir: Ara Seçim Yöntemi, Liste Sırası Yöntemi, Yedek Milletvekilliği Yöntemi, Karma Yöntemler¹.

1) Ara Seçim Yöntemi: Bu yöntemde, boşalan yasama meclisi üyelikleri yasama dönemi içinde yapılan kısmi seçimlerle doldurulur. Ara seçim yöntemini uygulayan ülkelerin başında dünyanın en eski demokrasilerinden biri olan İngiltere Birleşik Krallığı gelmektedir. Dünyanın köklü demokrasileri arasında yer alan Amerika Birleşik Devletleri'nde de Temsilciler Meclisi'nde yasama dönemi içinde ortaya çıkan boşluklar için ara seçim yöntemine başvurulmaktadır.

İngiltere'de, ara seçimin ne zaman yapılması gerektiği ilgili mevzuatta belirlenmemiş olmakla birlikte, 1970'lerden bu yana, büyük partiler arasında, üyeliğin boşaldığı tarihten itibaren üç ay içinde ara seçim yapılması konusunda bir uzlaşma bulunmaktadır. Nitekim, 1997-2001 arasındaki 52. Dönemde Avam Kamarası'nda çeşitli nedenlerle boşalan 17 milletvekilliğinden 16'sı, boşalma tarihinden itibaren kimi 1 ay, kimi 2 ay, kimi 2,5 ay sonra yapılan ara seçimlerle doldurulmuş; sadece 1 milletvekilliği için ara seçim, üç aydan biraz geç, 4,5 ay sonra gerçekleştirilmiştir². Geleneksel olarak ara seçimin tarihi, üyeliğin boşaldığı sandalyenin sahibi olan parti tarafından belirlenir ve bu tarih Avam Kamarası'nda genellikle tartışılmadan kabul edilir³. Buna rağmen, İngiltere'de geçmişte zaman zaman siyasal nedenlerle ara seçim tarihi konusunda önemli tartışmalar yaşandığı da görülmüştür⁴.

¹ TÜRK, bu yöntemleri iki başlık altında toplamakta ve ilkine kamuoyunun yeniden açıklanması, diğerine ise genel seçimlerde açıklanan durumla kamuoyunun temsilinin sürdürülmesi demektedir. Bu bağlamda, bizim liste sırası yöntemi olarak adlandırdığımız yöntemi de bir tür yedek milletvekilliği olarak değerlendirmektedir. Bkz. TÜRK, Hikmet Sami: **Seçim Hukukunun Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Tesav Yayınları, Ankara 1997, s. 236. TÜRK'ün künyesi verilen bu eserinin Üçüncü Bölüm'ünü oluşturan "Ara Seçimler" in çok büyük bir kısmı, daha önce "Açık Parlamento Üyeliklerinin Ara Seçimleri Yoluyla Ya Da Yedeklerle Doldurulması" başlığı altında, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 38, 1981 (1983), Sayı 1-4, s.3-52'de de yayımlanmıştır.

² www.election.demon.co.uk

³ BRADLEY, A.W.- EWING, K.D.: **Constitutional and Administrative Law**, Twelfth edition, Longman Limited, U.S.A., 1997, s.191.

⁴ Bkz., LEONARD, Dick: **Elections in Britain Today, A Guide for Voters and Students**, Second edition, Macmillan, London 1991, s. 140-147.

2) Liste Sırası Yöntemi: Bu yöntemde, boşalan bir yasama meclisi üyeliği, söz konusu üyenin mensup olduğu siyasal partinin seçim listesinde, seçilemeyen adaylar arasında en üstte yer alan aday tarafından doldurulur. Bir başka deyişle, bu yöntemde, ölen, istifa eden veya başka bir nedenle yasama meclisi üyeliği sona eren bir üyenin yerini, seçim listesinde seçilen aday veya adaylardan sonra gelen ilk aday alır. Finlandiya, İsrail, Lüksemburg, Portekiz ve Yunanistan bu yöntemi tercih eden ülkeler arasındadır⁵.

3) Yedek Milletvekilliği Yöntemi: Özellikle İskandinav ülkelerinde doğup gelişen yedek milletvekilliği yöntemine göre, genel seçimlerde her yasama meclisi üyesinin bir de yedeği seçilir. Yasama meclisinin asıl üyesinin bu sıfatı Anayasa ve kanunlarda gösterilen bir nedenle sona erdiğinde yerine yedeği geçer. Bu yöntem ilk kez 1828 yılında Norveç'te uygulanmıştır⁶. Ardından, 1845 yılında İzlanda, 1953 yılında Danimarka ve 1974 yılında İsveç aynı yöntemi benimsemiştir. Bugün Finlandiya dışında tüm İskandinav ülkelerinde yedek milletvekilliği yöntemi uygulanmaktadır. Bu yöntemin ilginç bir sonucu olarak, Norveç'te 1993 seçimlerinden sonra parlamentoda % 40,6 olan kadın parlamenter oranı, Başbakan Brundtland'ın kabinesinde yer alan bir bayan milletvekilinin yerine geçen yedeğinin⁷ erkek olması nedeniyle % 39,4'e düşmüştür⁸.

İskandinav ülkelerinde asıl milletvekili belli bir süre görevinin başında bulunmaması durumunda da yerine yedek milletvekili çağrılır. Ancak bu konuda süreler ülkeden ülkeye değişmektedir. Örneğin Norveç'te asıl üyenin bir gün bile koltuğunu boş bırakması durumunda yedek üye göreve çağrılmaktadır. Bu süre İzlanda'da 2 haftadır. İsveç'te yedek milletvekilinin göreve çağrılması için asıl üyenin en az bir ay görevi başında bulunmaması gerekir⁹.

⁵ **Parliaments of the World, A Comparative Reference Compendium**, Second Edition, Volume I. Inter-Parliamentary Union, 1986, s. 25-63. Bu ülkelerin seçim sistemlerine ilişkin güncelleştirilmiş bilgiye, **International Parliamentary Union**'un web sayfası (www.ipu.org) içinde yer alan "Parline Database" den ulaşılabilir. İsrail için ayrıca bkz. www.knesset.gov.il/.

⁶ ARTER, David: "Norway," **World Encyclopedia of Parliaments and Legislatures**, Vol II içinde, Der.: George Thomas KURIAN: Congressional Quarterly Inc., Washington, D.C. 1998, s. 515.

⁷ Bilindiği gibi, Norveç'te, Bakanlar Kurulu üyeliği ile parlamenterlik bağdaşmamakta ve bakan olan parlamenterin yasama meclisi üyeliği sona ermektedir. Bu konuda bkz. LUPHART, Arend: **Çağdaş Demokrasiler**, Çevirenler: Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran, Yetkin Yayınları, Ankara –tarihsiz–, s. 65.

⁸ ARTER (1998), s. 515.

⁹ ARTER, David: **The Nordic Parliaments, A Comparative Analysis**, St. Martin's Press, New York 1984, s. 14-15.

İskandinav ülkelerinde uygulandığı biçimiyle yedek milletvekilliğinin bazı yararları olduğuna işaret edilmiştir. Birincisi, bu yöntem hem üyeliğin boşaldığı seçim çevresinin, hem üyesini kaybeden siyasal partinin yasama meclisinde sahip olduğu çoğunluğu korumasına imkan verir. İkincisi, yedek milletvekiliği sayesinde siyasete olan ilgi artar, daha çok kişi yasama organında tecrübe kazanır. Üçüncüsü, yedek milletvekiliği bir yandan yasama meclisinin asıl üyesi olmak için bir basamak, diğer yandan partiye sadık olanlar için bir ödül olarak siyasal devşirme açısından önemli bir işlev yerine getirir. Bu yararlarına rağmen, yedek milletvekilliğinin iki önemli sakıncası olduğu da söylenmiştir. Birincisi, İskandinav ülkelerinin kendine özgü coğrafi koşullarından kaynaklanmaktadır. Yedek milletvekilinin bulunduğu yerden sık sık başkente gelmesi, özellikle kış aylarında büyük sorun olmaktadır. İkincisi, yedek milletvekili yasama meclisindeki tecrübesizliği nedeniyle bu görevi asıl üye kadar etkin bir biçimde yerine getirememektedir.

4) Karma Yöntemler: Günümüzde pek çok ülke yukarıda sayılan yöntemleri bir araya getiren karma bir yöntem tercih etmektedir. Karma yöntemi benimseyen ülkeler karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, söz konusu yöntemlerle bu yöntemlerin uygulandığı ülkelerin yasama meclislerinin yapıları arasında yakın bir ilişki olduğu görülür. Gerçekten, kural olarak, karma yöntemi çift meclis sistemini benimseyen ülkeler tercih etmektedir. Örneğin, Almanya¹⁰, Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Fransa, İrlanda, İtalya, Japonya, Polonya, Romanya, Rusya Federasyonu, İspanya ve İsviçre gibi çift meclis sistemini benimseyen ülkelerde yasama meclislerinin her bir kanadı farklı biçimlerde seçilmekte, buna bağlı olarak her bir kanatta ortaya çıkan boşlukların doldurulmasında da farklı yöntemler uygulanmaktadır¹¹. Genellikle, üye boşluklarının doldurulmasında kullanılacak yöntem, üyelerin seçiminde kullanılan sistemle birlikte düşünülmekte ve, kural olarak, tek isimli-dar bölge-çoğunluk sistemiyle seçilen üyeliklerin boşalması halinde ara seçim; çok isimli-geniş bölge-orantılı temsil sistemiyle seçilen üyeliklerin boşalması halinde ise liste sırası veya yedek milletvekilliği yöntemi kabul edilmektedir. Bu uygulamanın altında, kuşkusuz, yasama dönemi içinde seçmen tercihlerinin değişmesine yol açacak yöntemlerden kaçınılması düşüncesi yatmaktadır. Seçimlerde

¹⁰ Bilindiği gibi Federal Almanya'da, sadece çift meclis sistemi benimsenmiş olduğu için değil, meclislerden birini oluşturan Bundestag'ta iki ayrı seçim sistemi uygulandığı için de boşalan üyeliklerin doldurulmasında farklı yöntemler uygulanmaktadır. Gerçekten, Bundestag'ın üyelerinin yarısı, her birinden 1 milletvekili seçilen dar bölgeli çoğunluk sistemine göre; diğer yarısı ise, birden çok adayın yer aldığı listelere uygulanan orantılı temsil sistemine göre seçilmektedir. Bu nedenle, üyeliklerde boşalma olduğunda, karma bir yöntem uygulanmaktadır. Bu konuda, bkz. TÜRK (1987): s. 248-249.

¹¹ Bu konuda bkz. yukarıda dipnot 5'teki kaynaklar. Fransa'da uygulanan sistem için ayrıca bkz. TÜRK (1997): s. 249-251.

başarı kazanarak yasama meclislerine girmeye hak kazanan temsilcilerin arkasında belli bir seçmen kitlesinin iradesinin bulunduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır. Dolayısıyla, hangi yöntemle olursa olsun seçmenin orijinal olarak seçtiği temsilcinin yerine ikame edilecek temsilcinin belirlenmesinde seçmenin tercihini korumak esas olmalıdır. Çoğunluk sistemiyle seçilen bir temsilcinin yerine yeniden çoğunluk sistemiyle bir temsilcinin seçilmesi seçmen tercihlerinin korunması yönünden fazla sorun yaratmayabilir. Ancak, aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacağı gibi, orantılı temsil sistemiyle seçilen bir temsilcinin yerine çoğunluk sistemiyle bir temsilcinin seçilmesi orijinal seçmen iradesinin korunmasını güçleştirecektir. Liste sırası veya yedek milletvekilliği yöntemi böyle bir sakıncayı ortadan kaldıracaktır.

Karma yöntemi tercih eden ülkeler arasında yer alan Fransa'da, Senato seçimleri büyük ölçüde yerel yönetim meclisleri kanalıyla gerçekleştirilen iki dereceli bir sisteme dayanmakta olup, bunların bir kısmı çoğunluk, bir kısmı ise orantılı temsil sistemi ile seçilmektedir¹². Üyeliklerde boşalma olduğunda, çoğunluk sistemiyle seçilen senatörler için yedek milletvekilliği, orantılı temsil sistemiyle seçilen senatörler için liste sırası yöntemi uygulanmaktadır. Dar bölge esasına göre iki türlü çoğunluk sistemi ile seçilen Milli Meclis üyesi bir milletvekilinin istifa etmesi veya başka bir sebeple milletvekilliğinin düşmesi durumunda ise, genel seçimlere 1 yıl kalmamış olması koşuluyla, ara seçim yapılmaktadır. Milli Meclis üyesi bir milletvekilinin ölmesi, bakan olması veya kendisine hükümet tarafından verilen görevin 6 ayı geçmesi durumunda ise yerine, kendisiyle birlikte seçilen yedek milletvekili geçmektedir¹³.

Fransa'da en çok dikkat çeken bir ara seçim nedeni, hükümetten bir bakanın istifa etmesi durumunda karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten, Fransız Anayasası'nın 25. maddesine göre, bir milletvekili bakan olarak atandığında, yerine yedeğinin geçmesi gerekir. Zaman zaman bu şekilde milletvekili koltuğunu bırakan bir bakanın azledilmesi veya istifa etmesi söz konusu olabilmekte; bu durumda, genellikle azledilen veya istifa eden bakan tekrar milletvekilliğine dönmeyi yollarını aramaktadır. Çoğunlukla da, bu milletvekili yedeğinin istifa etmesini sağlamakta ve bu şekilde ara seçim yolu açılmaktadır¹⁴.

¹² Bkz. Fransız Senatosu resmi web sayfası: www.senat.fr

¹³ Bkz. Fransız Milli Meclisi resmi web sayfası: www.assemblee-nat.fr

¹⁴ Bkz., FREARS, John: **Parties and Voters in France**, Hurst & Company, London 1991, s. 189.

III. Osmanlı-Türk Anayasalarında Ara Seçim

Ara seçim kurumu, 1876 Anayasası'ndan bu yana, 1921 Anayasası hariç, bütün anayasalarımızda ve seçim kanunlarında yer almıştır¹⁵. 1876 Anayasası, Meclis-i Meb'usan üyeliğinin; ölüm, kısıtlanma, devamsızlık, istifa, mahkûmiyet veya memuriyet kabul etme nedenleriyle ortadan kalkacağı kuralını koyduktan sonra, böyle bir durumda boşalan üyeliğe usulüne uygun olarak yeni bir üyenin tayin edileceğini hükme bağlamıştır¹⁶. Bu düzenlemede dikkat çeken nokta, Anayasa'nın boşalan bir üyenin yerine yeni bir üye tayin edilmesini belli bir süreye bağlamış olmasıdır. Bir üyelikte boşalma olduğu takdirde, bu üyeliğin en geç boşalmadan sonraki toplantıya kadar doldurulması gerekir. Eğer yeni tayin edilen mebus o yılın toplantısında hazır bulunamazsa gelecek yılın ilk toplantısında mutlaka hazır bulunmalıdır. 1876 Anayasası'na göre, Heyet-i Meb'usan, Heyet-i Âyân ile birlikte, her yılın Kasım ayı başında açılır ve Mart ayı başında kapanır (m. 43). Ancak bu süreler kesin değildir. Padişah, Meclis'i zamanından önce açabileceği gibi, toplantı süresini uzatabilir veya kısaltabilir (m. 44). Dolayısıyla, boşalan bir üyenin yerine tayin edilen üyenin göreve başlaması açısından bu hükümlerin dikkate alınması yerinde olur. 1876 Anayasası'na göre boşalan üyeliklerin doldurulması yöntemi, 20 Temmuz 1324 (1908) tarihli İntihab-ı Meb'usan Kanun-ı Muvakkatı'nın 78. maddesinde açıklanmaktadır¹⁷. Bu yöntemle göre, yasama meclisinde bir üyelik boşalması söz konusu olduğunda, konu Heyet-i Meb'usan tarafından ayrıntılı bir biçimde incelenir ve durum önce Sadrazama, oradan boşalan üyeliğin bulunduğu yer valiliğine bildirilir. Bu işlemler tamamlandıktan sonra ara seçim yapılır. 1876 Anayasası'nda ara seçim konusuna ilişkin son

¹⁵ Osmanlı-Türk anayasaları döneminde uygulanan seçim mevzuatı için bkz.. ERDEM. Tarhan: **Anayasalar ve Seçim Kanunları, 1876-1982**, Milliyet Yayınları, 1982.

¹⁶ **1876 Anayasası, Madde 74**: "Heyet-i Meb'usan âzâsından biri vefat eder veya esbab-ı hacriye-i meşruadan birine dâçar olur veya bir uzun müddette meclise devam etmez veyahut istifa eder veya mehkûmiyet veya kabul-i memuriyet cihetile âzâlıktan sâkit olursa yerine nihayet gelecek içtimaa yetişmek üzere usulü veçhile diğeri tâyin olunur."

¹⁷ **İntihab-ı Meb'usan Kanun-ı Muvakkatı, Madde 78**: "Mebuslardan istifa eden ve vükelâlıktan maada Devlet memuriyetini kabul eden ve Kanun-ı Esasi hükümünce mebusluktan infisali lâzımgelen ve vefat eden ve Heyet-i Meb'usan tarafından usulen reddolunan ve hukuku medeniyeden kanunen sâkit olanların intihab olundukları sancakta mebusluğa yeniden diğerleri intihab olunur. Ahval-i meşruha Heyet-i Meb'usan tarafından tahkik olunarak esbab-ı mucibesi ve yerine diğer mebusun intihabı lüzumu bâmazbata makamı sadarete bildirilerek, oradan dahi tayin olunacak âzânın bulunduğu vilayet valisine iş'ar-ı keyfiyet olunur. Müceddeden intihab olunacak mebus o senenin içtimaa yetişemezse Heyet-i Meb'usanın gelecek içtimaa hazır bulunmaya mecburdur. Mebusluğu kabul ile sancığın heyet-i teftişiyesi tarafından aldığı mazbatayı meclis-i idare-i livada tasdik ettirdikten sonra istifa edenlerin istifası yalnız Heyet-i Meb'usan'dan kabul olunabilir." ERDEM (1982): s. 150.

düzenleme 75. maddede yer almaktadır¹⁸. Bu maddeye göre, boşalan üyeliklere seçilen üyelerin üyeliği gelecek genel seçimlere kadar sürer. Bir başka deyişle, seçilen üye, yerine seçildiği üyenin kalan süresini tamamlar. 1876 Anayasası'nda boşalan üyeliğe ilişkin bu düzenlemeler 1909 değişikliklerinde de korunmuştur.

Birinci Büyük Millet Meclisi döneminde, 1921 Anayasası'nda ara seçime ilişkin bir düzenleme yer almamakla birlikte, 5 Eylül 1336 (1920) tarihli Nisab-ı Müzakere Kanunu'nda, her livanın Büyük Millet Meclisi'nde mevcut üyelerinin sayısı seçim kanununda belirlenen sayıdan aşağıya düşmedikçe, yeni üye seçimine gidilmeyeceği öngörülmüştür¹⁹.

1924 Anayasası ara seçim konusunu esas olarak 29. maddesinde düzenlemiştir. Bu maddeye göre, ölen, milletvekilliği sıfatı ortadan kalkan veya milletvekilliği düşen milletvekilinin yerine bir başkası seçilir²⁰. 1924 Anayasası milletvekilliği sıfatının ortadan kalkma nedenlerini 27. maddede, vatan hainliği ve irtikap suçlarından biriyle sanık olma, milletvekili seçilmeye engel bir suçtan hüküm giyme olarak belirlemiştir. Milletvekilliğinin düşme nedenleri ise, 28. maddede yer almıştır; istifa, kısıtlanma, devamsızlık ve vekillikten başka memuriyet kabul etme. Anayasada yer alan bu düzenlemeler çerçevesinde ara seçimlerin nasıl yapılacağı ise 14 Kânunuevvel 1942 tarih ve 4320 sayılı Mebus Seçimi Kanunu'nun 42. maddesinde açıklanmıştır²¹. Bu dönemde Türkiye'de iki dereceli seçim sistemi uygulandığından, boşalan üyeliklerin doldurulmasında izlenen yöntem de buna bağlı olarak farklılık göstermiştir. Kanuna göre,

¹⁸ **1876 Anayasası, Madde 75:** "Münhal olan mebusluk makamlarına intihap olunacak âzânın memuriyeti gelecek intihab-ı umûmî zamanına kadardır."

¹⁹ **5 Eylül 1336 (1920) tarihli Nisab-ı Müzakere Kanunu, Madde 2:** "Her livanın Büyük Millet Meclisi'nde mevcut miktar-ı âzâsı intihap kanununun tayin eylediği miktardan aşağıya tenezzül etmedikçe vuku bulacak münhalâta yeni âzâ intihap edilmez." ERDEM (1982): s. 451.

²⁰ **1924 Anayasası, Madde 29:** "...meb'usluk sıfatı zail veya sakıt olan veyahut vefat eden meb'usun yerine diğeri intihap olunur."

²¹ **14 Kânunuevvel 1942 tarihli Mebus Seçimi Kanunu, Madde 42:** "Teşkilatı Esasiye Kanunu Hükümlerine göre mebusluk hakkı zail veya sakıt olan veyahut vefat eden mebusların yerlerine diğelerinin seçilmesi için keyfiyet Dahiliye Vekaletine bunların mebusu buldukları vilayetlere tebliğ olunur. İkinci seçmenler davet olunarak, bu fasıldaki esaslar dairesinde seçim muamelesi neticelendirilir. Bu gibi ara seçimlere başlamadan evvel yapılacak yoklamada ikinci seçmenleri bir kısmının vefat veya başka bir vilayete nakletmeleri veya seçim haklarını kaybetmeleri dolayısıyla 36. maddede yazılı nisabın kaybolduğu anlaşılırsa ilk önce açılan ikinci seçmenlerin yerine ait buldukları seçim şubelerine diğeleri seçilir.

Şu kadar ki, ikinci seçmenleri sayısı 36. maddede yazılı onda sekiz nisabının aşağısına düşmediği müddetçe yapılacak ara seçimlerinde, umumi seçimdeki ikinci seçmenler yekununa müstenit nisap aranmayıp fiilen mevcut olan ikinci seçmenlerin onda sekiziyle iktifa edilir." (ERDEM: s. 181)

ölen, milletvekilliği sıfatı ortadan kalkan veya milletvekilliği düşen bir milletvekilinin yerine yenisi seçileceği zaman İçişleri Bakanlığı durumu boşalan üyeliğin bulunduğu ilin yöneticilerine bildirir. Ara seçim, davet edilen ikinci seçmenler tarafından yapılır. İkinci seçmenlerin sayısında bir azalma meydana gelmişse, o zaman önce eksilen ikinci seçmenler için seçim yapılır. Burada Kanun ikinci seçmenlerin sayısı açısından bir oran belirlemiştir. Buna göre, ikinci seçmenlerin sayısı genel seçimlerdeki kayıtlı ikinci seçmen sayısının 8/10'nin altına düşmemişse mevcut ikinci seçmenlerle ara seçime gidilir. 1946 yılında tek dereceli seçim sistemine geçilmesinin ardından, ara seçim usulü de değiştirilmiştir. 5 Haziran 1946 tarihli ve 4918 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 32. maddesiyle ara seçimlerde ikinci seçmen aşaması kaldırılmıştır²². Türkiye'de çok partili siyasal hayatın başlamasıyla birlikte, yeni bir seçim kanunu hazırlanmış ve 16 Şubat 1950 tarih ve 5545 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 6. maddesiyle, 1924 Anayasası döneminde ara seçim usulü bir kez daha değiştirilmiştir²³. Burada ilgi çekici olan nokta, bu düzenlemenin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) ara seçimin tarihi konusunda belli bir takdir yetkisi vermesine rağmen, bu takdir yetkisinin kullanılmaması durumunda ara seçim tarihinin kanunla belirlenmiş olmasıdır. Gerçekten, Kanuna göre, TBMM tarafından aksi kararlaştırılmadıkça, ara seçimler her yıl 23 Temmuzda başlar ve Eylül ayının üçüncü pazarına rastlayan gün oy verilir. Öyleyse, TBMM tarih belirleme yetkisini kullanmazsa, ara seçimlerin kanunun belirlediği tarihte mutlaka yapılması gerekecektir. Teorik olarak kanunla böyle bir sürenin belirlenmesi, milletvekilliklerinde boşalma olmasına rağmen TBMM'nin ara seçime gitmeksizin seçim dönemini tamamlamasını engellemek açısından isabetlidir. Ancak, uygulamada, bu hükmün varlığına rağmen, 1924 Anayasası döneminde, 1950 ile 1960 yılları arasında sadece bir kez ara seçim yapılmıştır. Gerçekten, anılan yıllar arasında TBMM'nin büyük çoğunluğunu oluşturan Demokrat Parti, hemen yukarıda sözünü ettiğimiz 1950 tarih ve 5545 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun ara seçimi düzenleyen 6. maddesindeki "...Türkiye Büyük Millet Meclisi aksine karar vermedikçe, (a.b.ç.) her yıl gene 23 Temmuzda başlar ve Eylül ayının 3. pazarına rastlayan gün oy verilir" hükmünden, TBMM aksine karar verirse, o yıl ara seçimin hiç

²² 5 Haziran 1946 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu, Madde 32: "Anayasa hükümlerine göre, Milletvekilliği sıfatı kalkan veyahut düşen milletvekilleri ile ölen milletvekillilerinin yerlerine diğerlerinin seçilmesi için keyfiyet İçişleri Bakanlığınca bunların seçtikleri illere tebliğ olunur ve son milletvekili seçimi için hazırlanmış olan defterler esas tutularak seçim yapılır." (ERDEM: s. 190)

²³ 16 Şubat 1950 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu, Madde 6: "Seçim döneminin son toplantı yılının 23 temmuz günü seçimin başlangıç tarihidir. Ara seçimleri de, Türkiye Büyük Millet Meclisi aksine karar vermedikçe, her yıl gene 23 Temmuzda başlar ve her iki halde Eylül ayının 3. pazarına rastlayan gün oy verilir." (ERDEM: s. 201)

yapılmamasının da mümkün olduğu anlamını çıkarmaktaydı²⁴. Hattâ, 1958 yılında yine ara seçim yapılmamasına yönelik bir önerenin TBMM'nde görüşülmesi sırasında Devlet Bakanı Samet Ağaoğlu, Meclisin yıllardır ara seçim yapılmaması yönünde vermiş olduğu kararlarla, bu konuda artık bir anayasa geleneğinin oluştuğunu savunmaktaydı²⁵. 1924 Anayasası'nın, 29. maddede yer alan ve işi TBMM'nin takdirine bırakmayan "ölen, milletvekilliği sıfatı ortadan kalkan veya milletvekilliği düşen milletvekilinin yerine bir başkası seçilir" (a.b.ç.) açık buyruğu ve 1924 Anayasası'nın değiştirilmesi çok zorlaştırılmış katı bir anayasa olduğu dikkate alındığında, Ağaoğlu'nun bu görüşüne katılmak kuşku yok ki mümkün değildir²⁶. Buna karşılık, bu konuda ARSEL, farklı düşünmekte ve süren uygulamayı desteklercesine, "Ancak B.M.M. aksine karar verebilir ve hattâ lüzumlu görürse, ara seçimlerinin yapılmamasını kararlaştırabilir" demektedir²⁷.

1961 Anayasası'nda ara seçim kurumu, 1924 Anayasası'na göre biraz farklı bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bu farklılığın temel nedeni, 1961 Anayasası'nın çift meclis sistemini benimsemiş olmasıdır. İlginçtir, 1961 Anayasası çift meclis sistemini benimsemiş olmasına ve 1961 tarih ve 304 sayılı Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi Kanunu uyarınca Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde 1964 yılına gelinceye kadar çoğunluk sistemi, 1961 tarih ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu uyarınca Millet Meclisi seçimlerinde orantılı temsil sistemi uygulanmasına rağmen; boşalan üyelüklerin doldurulması açısından karma bir yöntem tercih etmemiştir. Oysa, yasama meclisi üyelüklerinde ortaya çıkan boşlukların doldurulmasına

²⁴ SAVCI, Bahri: "Ara Seçimler Üzerine Tartışmalar", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt XIII, Eylül 1958, No. 3, s.244.

²⁵ TBMMZC, Devre XI, 1958, Cilt 4, s. 636. TBMM'nde bu konuda ileri sürülen tüm görüşler için bkz. aynı Zabıt Ceridesi (Tutanak Dergisi), s. 630-655. TBMM'nde 1959 yılında da ara seçim yapılmamasına karar verilirken ortaya çıkan görüş ayrılıkları ve tartışmalar için, bkz. TBMMZC, Devre XI, 1959, Cilt 9, s. 899-934.

²⁶ Nitekim, ALDIKAÇTI, Anayasanın açık hükmüne rağmen ara seçimlerin yapılmamasını, Demokrat Parti iktidarının Anayasayı ihlal eden uygulamalarından birisi olarak değerlendirmektedir. Bu konuda, bkz. ALDIKAÇTI, Orhan: **Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası**, 4. Bası, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, No. 655, İstanbul 1982, s. 114, 121. Aynı doğrultuda, SAVCI (1958): s. 244-252. Ayrıca bkz. SAVCI, Bahri: "Ara Seçimlerinin Mecburi Mahiyetini Tahkim Etmek", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt XIV, Aralık 1959, No. 4, s. 198-203.

²⁷ ARSEL, İlhan: **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara 1959, s. 133-134. Nitekim, TBMM'nde, 1959 yılında ara seçimlerin yapılmamasına yönelik bir önerenin lehinde konuşan milletvekillerinden Servet Sezgin, ara seçimin mutlaka yapılması gerektiğini savunan milletvekillerinden Turhan Feyzioğlu'nun görüşlerine karşı çıkarken, ARSEL'e yollama yapmakta ve "Demek ki, muhterem Anayasa profesörü İlhan Arsel bizden daha ileri gidiyor '...Büyük Millet Meclisi, bu tarihi değiştirebilir. Bir yıla çıkarabilir. Hattâ ara seçimlerinin yapılmamasını kararlaştırabilir' diyor. Muhterem Turhan Feyzioğlu arkadaşımız; insaf ediniz, siz öyle diyorsunuz, muhterem profesör böyle diyor, biz de kendi düşüncemize göre konuşuyoruz" demektedir (TBMMZC, Devre XI, 1959, Cilt 9, s. 918).

ilişkin yukarıda karşılaştırmalı bölümde işaret ettiğimiz gibi, çift meclis sisteminin bulunduğu ülkelerde, iki meclis için uygulanan seçim sistemleri farklı olduğunda, genellikle karma bir yöntem kabul edilmektedir. 1961 Anayasası bu açıdan bir istisna olarak görülebilir. Ne var ki, 17.4.1964 tarih ve 447 sayılı Kanunla yapılan değişiklikten sonra, Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi'nde aynı seçim sistemi uygulanmaya başlandığından, artık bu anlamda bir istisnadan söz etme imkânı da kalmamıştır²⁸.

1961 Anayasası'nın 74. maddesinin 2. ve 3. fıkralarına göre, "Meclislerin ara seçimleri her iki yılda bir Cumhuriyet Senatosu seçimiyle birlikte yapılır. Millet Meclisi genel seçimlerine bir yıl kala ara seçimi yapılmaz". Bu kural, 24 Mayıs 1961 tarih ve 304 sayılı Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi Kanunu'nun 4. maddesinde²⁹ ve 25 Mayıs 1961 tarih ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 5. maddesinde³⁰ tekrarlanmıştır. Anayasanın 73. maddesinin son fıkrası ise, 1876 Anayasası'nın 75. maddesine benzer bir düzenleme getirerek, boşalan bir üyeliğe seçilen kimsenin, yerine seçildiği üyenin süresini tamamlayacağını hükme bağlamıştır. Bilindiği gibi, 1961 Anayasası'nın 73. maddesi uyarınca, Cumhuriyet Senatosu üyeleri toptan seçime gitmemekte, seçim her iki yılda bir Cumhuriyet Senatosu'nun üçte bir üyesi için yapılmaktaydı. Bu nedenle, genel seçime 1 yıldan fazla bir zaman kalmış olması koşuluyla, Cumhuriyet Senatosu'nun üçte bir yenileme seçiminin yapıldığı tarihte, Millet Meclisi'nin bu konuda artık bir karar almasına gerek kalmadan, boşalan

²⁸ 1961 Anayasası döneminde Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde uygulanan seçim sistemleri ve bunlara ilişkin yasal düzenlemeler ve zaman içinde yapılan değişiklikler için, bkz. ALDIKAÇTI (1982): s. 307-312.

²⁹ 24 Mayıs 1961 tarih ve 304 sayılı Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi Kanunu, Madde 4: "Cumhuriyet Senatosu üyelerinin üçte biri iki yılda bir yapılacak seçimle yenilenir.

Yenilenecek olan Cumhuriyet Senatosu üyelerinin seçiminde ikinci yılın 30 Mart günü seçimin başlangıç tarihidir. Haziran ayının ilk Pazar günü oy verilir.

Cumhuriyet Senatosunda istifa ve ölüm gibi sebeplerle boşalan yerler için, ara seçim yapılmaz. Ancak, üçte bir yenileme sırasında bu açıklar doldurulur" (ERDEM: s. 294). Bu kanun daha sonra 29 Mayıs 1963 tarih ve 238 sayılı Kanunla değiştirilmiş ve seçim tarihleri konusuna açıklık getirilmiştir. Maddenin değiştirilmiş haline göre:

"Madde 4 - Cumhuriyet Senatosu üyelerinin üçte birinin yenilenmesi için yapılacak ilk seçimin başlangıç tarihi, ikinci yılın tamamlanmasından sonraki 30 Mart günüdür; Haziran ayının ilk Pazar günü oy verilir.

Cumhuriyet Senatosu üyelerinin üçte birinin yenilenmesi için daha sonraki seçimler ikişer yıl ara ile olur. Bu seçimlerin başlangıç günü ile oy verme günü 1. fıkrada gösterilen günlerdir.

Cumhuriyet Senatosunda boşalan yerler için ara seçim yapılmaz. Ancak, üçte bir yenileme sırasında bu açık yerler de doldurulur" (ERDEM: s. 319).

³⁰ 25 Mayıs 1961 tarih ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, Madde 5: "Ara seçimleri, Cumhuriyet Senatosu üyelerinin üçte birinin yenilenmesi için yapılan seçimlerle birlikte yapılır. Ancak, dönemin bitmesine bir yıl kala milletvekilliği için ara seçimi yapılmaz" (ERDEM: s. 301).

milletvekillikleri için ara seçim de gerçekleştirilmekteydi. Cumhuriyet Senatosu'nda boşalan üyelikler de, yine üçte bir yenileme seçimleri sırasında doldurulmaktaydı. Böylece, 1924 Anayasası döneminde boşalan milletvekillikleri olduğu halde, Meclisin ara seçimin yapılmasına karar vermemesi; ya da başka bir deyişle, ara seçimin yapılmamasına karar vermesi gibi bir uygulamanın önüne geçilmişti. 1961 Anayasası döneminde, bu kurallara uygun olarak Cumhuriyet Senatosu için 6 kez, Millet Meclisi içinse 4 kez ara seçim yapılmıştır³¹.

IV. 1982 Anayasası'nda Ara Seçim Kurumu

1982 Anayasası'nda ara seçim kurumu 78. maddede aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinde boşalma olması halinde, ara seçime gidilir. Ara seçim, her seçim döneminde bir defa yapılır ve genel seçimden otuz ay geçmedikçe ara seçime gidilemez. Ancak, boşalan üyeliklerin sayısı, üye tamsayısının yüzde beşini bulduğu hallerde, ara seçimlerinin üç ay içinde yapılmasına karar verilir.

Genel seçimlere bir yıl kala, ara seçimi yapılamaz.”

Bu kuralın anayasallaşma sürecine baktığımızda, şu aşamalardan geçildiği görülmektedir. 1982 Anayasası'nın 78. maddesindeki düzenlemenin ilk hali, Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu'nun hazırladığı anayasa tasarısının 90. maddesinde yer almıştır. Tasarının 90. Maddesinde, önce TBMM seçimlerinin belirli koşullarda geri bırakılması hali, sonra da ara seçimleri düzenlenmişti. Tasarıda, bugünkü metinden farklı olarak, Cumhurbaşkanı'na da seçimlerin geriye bırakılmasını TBMM'nden isteyebilme yetkisi tanıyordu³². Maddede daha sonra yer alan ara seçim

³¹ TÜRK (1997): s. 229.

³² Danışma Meclisi Anayasa Komisyonunun Hazırladığı Anayasa Tasarısı, Madde 90: “Türkiye Büyük Millet Meclisi, savaş, sıkıyönetim veya olağanüstü haller sebebiyle, yeni seçimlerin yapılmasına imkan görülmezse, Türkiye Büyük Millet Meclisi, seçimlerin bir yıl geri bırakılmasına karar verebilir.

Cumhurbaşkanı da aynı sebeplerle seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasını Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden isteyebilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinde boşalma olması halinde, ara seçime gidilir. Ara seçim, her seçim döneminde kural olarak bir defa yapılır ve genel seçimden otuz ay geçmedikçe ara seçime gidilemez. Ancak boşalan üyeliklerin sayısı, üye tam sayısının yüzde beşini bulduğu hallerde, ara seçimlerin üç ay içinde yapılmasına karar verilir.

Genel seçimlere bir yıl kala ara seçimi yapılamaz.

düzenlemesini izleyen son fıkrada, maddenin tümünü içeren bir biçimde, Cumhurbaşkanlığı seçimlerine bir yıl kala Cumhurbaşkanının seçimlerin ertelenmesini isteyemeyeceği kuralı getirilmekteydi. Maddenin gerekçesinde, "Bu madde ile 1961 Anayasası'ndan farklı olarak, Cumhurbaşkanına TBMM'den seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasını talep etme yetkisi verilmiştir" ibaresiyle, Cumhurbaşkanının bu yetkisi vurgulanmaktaydı. Bunun yanında gerekçede; "...Cumhurbaşkanının da Meclisten ara seçimlerin, Cumhurbaşkanı seçimine 1 yıl kala ertelenmesini isteyemeyeceği kabul edilmiştir. Bunun nedeni, yapılacak seçimlerin Cumhurbaşkanı seçimine etkisini önlemek dolayısıyledir" (a.b.ç.) denilmek suretiyle, ara seçimlerin Cumhurbaşkanı tarafından ertelenmesinin ne zaman istenemeyeceği açıklığa kavuşturulmuş, ancak bu konuda genel seçimlere ilişkin bir açıklama yapılmamıştır³³. 90. maddede yer alan Cumhurbaşkanının seçimlerin ertelenmesini isteyebilme yetkisi Millî Güvenlik Konseyi aşamasında kaldırıldı³⁴. Bugün yürürlükte olan Anayasa'nın 78. maddesinin gerekçesi, Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu'nun hazırladığı Anayasa Tasarısı'nın gerekçesidir. Bu yüzden, gerekçede yer alan Cumhurbaşkanının TBMM'den seçimlerin geriye bırakılmasını isteme yetkisine ilişkin açıklamalar halen mevcuttur. Madde yorumlanırken, maddenin gerekçesine başvurulduğu takdirde, bu hususun göz önüne alınması yerinde olur.

Bunun dışında Danışma Meclisi Anayasa Komisyonunca hazırlanan tasarıda yer alan ara seçime ilişkin düzenleme, büyük ölçüde bugün yürürlükte olan düzenlemeyle aynıdır. Farklı olarak sadece, "Ara seçim her

Cumhurbaşkanlığı seçimine bir yıl kala, Cumhurbaşkanı, seçimlerin ertelenmesini isteyemez." Bkz. Danışma Meclisi'nin 4.8.1982 tarihli 120. Birleşim Tutanağı sonuna ekli, S.Sayı 166, s.25-26, **DMTD**, Cilt 7.

³³ Danışma Meclisinin 4.08.1982 tarihli 120. Birleşim Tutanağı sonuna ekli, S.Sayı 166, s.42-43, **DMTD**, Cilt 7.

³⁴ **MGK Anayasa Komisyonunun Kabul Ettiği Anayasa Metni, Madde 78:** "Savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkan görülmezse, Türkiye Büyük Millet Meclisi, seçimlerin bir yıl geri bırakılmasına karar verebilir.

Geri bırakma sebebi ortadan kalkmıyorsa, erteleme kararındaki usule göre bu işlem tekrarlanabilir.

Türkiye Büyük Millet meclisi üyeliklerinde boşalma olması halinde, ara seçime gidilir. Ara seçim, her seçim döneminde bir defa yapılır ve genel seçimden otuz ay geçmedikçe ara seçime gidilemez. Ancak, boşalan üyeliklerin sayısı, üye tam sayısının yüzde beşini bulduğu hallerde, ara seçimlerin üç ay içinde yapılmasına karar verilir.

Genel seçimlere bir yıl kala, ara seçim yapılamaz."

Bkz. MGK. Anayasa Komisyonu'nun kabul ettiği metin. Millî Güvenlik Konseyi'nin 18.10.1982 tarihli 118. Birleşim Tutanağı sonuna ekli S.Sayı 450, s.131. **MGKTD**, Cilt 7.

MGK. Anayasa Komisyonunun Danışma Meclisinde kabul edilen metni değiştirme gerekçesi, Madde 78: "Danışma Meclisince kabul edilen 86. maddenin Cumhurbaşkanının seçimlerin bir yıl geri bırakılmasını Türkiye Büyük Millet Meclisinden istemesine ilişkin ikinci ve altıncı fıkraları madde metninden çıkarılarak madde 78. madde olarak yeniden düzenlenmiştir." Bkz., hemen yukarıda künyesi verilen S.Sayı 450, s. 77.

seçim döneminde bir defa yapılır” cümlesi yerine Danışma Meclisi Anayasa Komisyonunca hazırlanan tasarıda “Ara seçim her seçim döneminde *kural olarak* bir defa yapılır...” (a.b.ç.) ve “Genel seçimlere 1 yıl kala ara seçimi yapılamaz” cümlesi yerine “Genel seçimlere 1 yıl kala, *herhangi bir sebeple*, ara seçimi yapılamaz” (a.b.ç.) cümlesinin yer almış olduğu göze çarpmaktadır. 90. maddenin Danışma Meclisi’nde görüşülmesi sırasında, Danışma Meclisi üyesi Nurettin Ayanoğlu’nun önergesiyle³⁵, “herhangi bir sebeple” ibaresi metinden çıkarılmış, “kural olarak” ibaresi ise herhangi bir gerekçe belirtilmeden Danışma Meclisi tarafından kabul edilen Anayasa metninde yer almamıştır.

Anayasa’nın 78. maddesinde yer alan ara seçime ilişkin düzenleme, hemen hemen aynı şekilde Milletvekili Seçimi Kanunu’nda da tekrarlanmaktadır³⁶.

78. maddenin koyduğu temel kural; “Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinde boşalma olması halinde, ara seçime gidilir” kuralıdır. Bu, TBMM’ne ara seçimlerin yapılıp yapılmaması konusunda takdir hakkı bırakmayan bir kuraldır. Anayasa koyucu, kuralı kaleme alırken, “gidilebilir” değil “gidilir” şeklinde bir ifade kullanmıştır. Bir başka deyişle, üyeliklerinde boşalma olması durumunda, TBMM’nin ara seçim kararı alması zorunludur. TBMM’nin seçim dönemini, boşalan üyelikleri doldurmadan tamamlama gibi bir seçeneği yoktur. Anayasa koyucu, bir seçim dönemi içinde kaç kez ara seçim yapılacağı konusunda da bağlayıcı bir kural getirmiştir. Anayasa’ya göre: “Ara seçim, her seçim döneminde bir defa yapılır.” Özbudun’un da isabetle belirttiği gibi, bu hükmün konuluş amacı, ülkenin sürekli seçim atmosferine girmesini engellemektir³⁷.

Anayasa koyucu sadece ara seçimin bir seçim döneminde kaç kez yapılacağı konusunda değil, ara seçimin ne zaman yapılacağı konusunda da yasama organına bazı sınırlamalar getirmiştir. Kural, ara seçimin her seçim döneminde bir defa yapılmasıdır, ancak ara seçim genel seçimden 30 ay

³⁵ Bkz., Danışma Meclisinin 31. 8. 1982 tarihli 139. Birleşim Tutanağı, **DMTD**, Cilt 9, s. 177-178.

³⁶ **Milletvekili Seçimi Kanunu, Madde 7**: “Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinde boşalma olması halinde, ara seçime gidilir.

Ara seçimleri, her seçim döneminde bir defa yapılır ve genel seçimden otuz ay geçmedikçe ara seçime gidilemez.

Ancak, boşalan üyeliklerin sayısı, üye tamsayısının yüzde beşini bulduğu hallerde, ara seçimlerinin üç ay içinde yapılmasına Türkiye Büyük Millet Meclisince karar verilir.

Genel seçimlere bir yıl kala ara seçimi yapılamaz.”

³⁷ ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2002, s. 260. Aynı yönde, GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref: **Anayasa Hukuku**, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 1997, s. 169-170.

geçmedikçe yapılamaz. Bu hükmün konuluş amacı Anayasa'nın gerekçesinde, "Seçim dönemleri 5 yıl olması nedeniyle yapılacak ara seçimlerinin 5 yılın ortası olan 30 ay geçmedikçe yapılması uygun görülmemiştir"³⁸ denilerek açık bir biçimde ifade edilmiştir.

Demek ki, Anayasa koyucu 78. maddenin 3. fıkrasının ilk iki cümlesinde birbirini tamamlayan üç kural koymaktadır: 1) TBMM üyeliklerinin boşalması halinde ara seçim yapılır; 2) Ara seçim her seçim döneminde bir defa yapılır; 3) Ara seçim genel seçimden 30 ay geçmedikçe yapılamaz. Anayasa koyucu bu kuralları koyduktan sonra, 3. fıkranın 3. cümlesinde tüm bu kuralları kapsayan bir istisna getirmektedir: "Ancak boşalan üyeliklerin sayısı, üye tamsayısının yüzde beşini bulduğu hallerde, ara seçimlerinin üç ay içinde yapılmasına karar verilir." Bazı siyasal partiler, bu istisnanın, yukarıda andığımız 2. kural açısından etkili olmayacağını savunmuştur. Örneğin, Başbakanlığı sırasında Turgut Özal, 1986 ara seçimlerinin hemen sonrasında, DYP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un üye tamsayısının % 5'i kadar milletvekilinin gerektiğinde istifa edebileceklerini açıklaması üzerine, bu dönemde bir ara seçimin yapıldığını, aynı dönem içinde % 5'lik bir boşalma olsa dahi, artık yeni bir ara seçimin yapılamayacağını söylemekteydi³⁹. Fikrimizce, bu görüşe katılmak mümkün değildir. Çünkü, Anayasa koyucu 2. ve 3. kurala aynı cümle içinde yer vermiş, %5 istisnasını "ancak" bağlacıyla başlayan yeni bir cümlede düzenlemiştir. Bu noktadan hareketle, 78. maddenin deyimisel yorumundan, %5 istisnasının hem "birden fazla" hem "30 ay geçmedikçe yapılamama" kuralları için geçerli olduğu sonucuna varılmalıdır. Bir başka deyişle, ister daha önce 30 ay geçmiş ve bir kez ara seçim yapılmış olsun, ister genel seçimden 30 ay geçmediği için henüz ara seçim yapılmamış olsun, boşalan üyelik sayısı %5'i bulduğu takdirde ara seçim yapılması gerekecektir. Nitekim, 78. maddenin gerekçesinde bu konuda şu açıklamalar yer almaktadır: "Ancak genel seçimlere gitmeden önce Meclis üye tamsayısının %5'i oranında bir boşalma olduğu takdirde 3 ay içinde ara seçimlerinin yapılması zorunlu görülmüştür. Çünkü %5 oranında bir boşalmanın iktidar değişikliklerine sebep olabilecek bir noksanlık olduğu görüşüne varılmıştır"⁴⁰. Anayasa Mahkemesi de, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nda 1995 yılında yapılan bir değişiklikle, milletvekillerinin bir kısmının seçim çevrelerinden, bir kısmının ise ülke genelinden seçilmesini öngören düzenlemede yer alan ve ülke genelinden seçilen milletvekilliklerinde boşalma olduğunda ayrı bir ara seçim yapılmayacağını

³⁸ Danışma Meclisi'nin 4.8.1982 tarihli 120. Birleşim Tutanağı sonuna ekli, S.Sayı 166, s.42-43, DMTD, Cilt 7.

³⁹ Milliyet Gazetesi, 15.10.1986.

⁴⁰ Danışma Meclisi'nin 4.8.1982 tarihli 120. Birleşim Tutanağı sonuna ekli, S.Sayı 166, s.42-43, DMTD, Cilt 7.

belirten hükmü⁴¹ Anayasa'ya aykırı bulup iptal ederken, Anayasa'nın 78. maddesi uyarınca % 5'lik boşalma olduğu zaman ara seçim yapılması zorunluluğuna işaret etmektedir⁴².

78. maddenin son fıkrası, "Genel seçimlere bir yıl kala, ara seçimi yapılamaz" şeklinde bir düzenleme içermektedir. Bu düzenleme, 78. madde içinde ayrı bir fıkrada yer aldığından bunun, yukarıda sayılan bütün kural ve istisnaları kapsayan bir başka istisna olduğu sonucuna varmak gerekir. Bir başka deyişle, daha önce bir ara seçim yapılsın veya yapılsın, genel seçimin üzerinden otuz ay geçsin veya geçmesin, hatta boşalan üyelik sayısı %5'i bulsun veya bulmasın genel seçimlere 1 yıl kala ara seçim yapılamaz.

Toparlamak gerekirse; normal şartlarda, TBMM, üyeliklerinde boşalma olması halinde, en az bir defa ara seçime gitmek zorundadır. Bu konuda TBMM'nin bir takdir yetkisi yoktur. TBMM'nin takdirine bırakılan konu, ara seçim tarihinin belirlenmesi konusudur. TBMM bu konuda da bütünüyle özgür değildir. TBMM, genel seçimin üzerinden 30 ay geçtikten sonra ve genel seçime 1 yıl kala, yani 18 aylık süre içinde, kendi belirleyeceği bir tarihte ara seçim yapılmasına karar verir⁴³. Üyeliklerde %5 boşalma olması halinde, TBMM'nin ara seçimin zamanını belirleme açısından sahip olduğu takdir yetkisi de kalkar. TBMM, boşalan üyeliklerin sayısı %5'i bulduğu

⁴¹ 27.10.1995 tarih ve 4125 sayılı "Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Siyasî Partiler Kanunu ve Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun"un 8. maddesi ile 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 3. maddesi değiştirilmekte ve "Milletvekili sayısı 550'dir. Bunun 100'ü ülke seçim çevresi milletvekili olarak seçilir..." denilmektedir. Aynı Kanun'un 17. maddesi ile 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'na eklenen Madde 34/A'nın son fıkrasında ise "Milletvekilliği ara seçimlerinde boşalan üyelikler arasında ülke seçim çevresi milletvekilliklerinin de bulunması halinde, ara seçim yapılan seçim çevrelerinde siyasî partilerin çıkaracağı ülke seçim çevresi milletvekilliklerinin sayısı, bu seçim çevrelerindeki geçerli oyların toplamı üzerinden bu madde hükümlerine göre hesaplanır. Ayrıca ara seçim yapılmaz" hükmü yer almaktadır. Bkz. **Resmî Gazete**, 28 Ekim 1995, Sayı 22447 Mükerrer.

⁴² Anayasa Mahkemesi'nin 18.11.1995 gün ve 1995/54 Esas, 1995/59 Karar sayılı Kararının konuya ilişkin kısmı şu şekildedir: "...Anayasa'nın 78. maddesinin üçüncü fıkrasında 'Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinde boşalma olması halinde, ara seçime gidilir. Ara seçim, her seçim döneminde bir defa yapılır ve genel seçimden otuz ay geçmedikçe ara seçime gidilemez. Ancak boşalan üyeliklerin sayısı, üye tam sayısının yüzde beşini bulduğu hallerde, ara seçimlerinin üç ay içinde yapılmasına karar verilir' denilmektedir. Oysa, 34. maddenin son fıkrasında ülke seçim çevresi milletvekilliklerinden boşalma olması durumunda bunlar için ayrıca seçim yapılmayacağı öngörülmekte böylece, boşalan üyeliklerin yüzde beşinin tümünün ülke seçim çevresi milletvekilliklerinden olması durumunda, ara seçim yapılmasına olanak verilmemekle Anayasa'nın 78. maddesine aykırılık oluşturulmaktadır. Son fıkranın bu nedenlerle de iptali gerekir". Bkz. **AMKD**, Sayı 31, 2. Cilt, s. 855.

⁴³ 18 aylık bu süreye, TANÖR ve YÜZBAŞIOĞLU "ara seçim dönemi" denebileceğini belirtmektedirler. Bkz. TANÖR, Bülent ve YÜZBAŞIOĞLU, Necmi: **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, 3 Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 211.

tarihten sonra hemen seçim kararı alır ve ara seçimi 3 ay içinde yapar ve tamamlar⁴⁴. Genel seçime 1 yıl kalmışsa, boşalan üyeliklerin sayısı %5'i bulsa dahi, artık TBMM'nin ara seçim yapması mümkün değildir. Ancak, böyle bir durumda, yasama organının bir erken genel seçim kararı almasının isabetli bir yol olacağı savunulabilir.

Ara seçime ilişkin Anayasa'nın 78. maddesindeki bu düzenleme uygulamada çeşitli tartışmalara yol açabilecek niteliktedir. Maddenin kapsamını doğru tespit etmek için, muhtemel sorunlara kısaca işaret etmek yerinde olur. Bu konuda çıkabilecek bir tartışma, ara seçimin zorunlu olup olmadığıyla ilgilidir. Yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi, üyeliklerde %5 boşalma olması durumunda ara seçimin 3 ay içinde yapılması zorunludur. Bunun dışındaki durumlarda ara seçim yapma zorunluluğu ortadan kalkmamakla birlikte, TBMM'ye ara seçimin tarihini belirleme konusunda bir takdir hakkı verilmektedir⁴⁵. Peki, TBMM ara seçim yapmadan seçim dönemini tamamlama yoluna giderse, hatta boşalan üyeliklerin sayısı %5'i bulduğu halde ara seçim yapmazsa ne olur? Bu konuda Anayasa'da ve yasalarda açık bir hüküm yoktur. Ancak akla gelebilecek bir çözüm, Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) devreye girmesidir. Boşalan üyelik sayısının %5'i bulmadığı durumlarda YSK, TBMM'nin ara seçim yapılması için karar verebileceği son tarihe kadar bekleyebilir ve yasama organı bu konuda bir karar almazsa res'en harekete geçerek ara seçim sürecini başlatabilir. Boşalan üyeliklerin %5'i bulması durumunda ise, YSK'nın evleviyetle harekete geçmesi gerekir. Nitekim, CHP Milletvekili iken, 1995 yılında TBMM'nde bir ara seçim önergesinin görüşülmesi sırasında, CHP Grubu adına yaptığı konuşmada Mümtaz Soysal da şöyle demektedir:

⁴⁴ Bu konu, 1994 yılında TBMM Genel Kurulu'nda ara seçim konusu tartışılırken SHP Grubu adına konuşan Erdal İnönü tarafından gayet isabetli bir biçimde dile getirilmiştir:

"Bir başka hüküm var: 'Genel seçimlere bir yıl kala, ara seçim yapılamaz'. Beş yıl, altmış ay eder; o halde, seçimden kırksekiz ay geçtikten sonra; yani genel seçimlere bir yıl kala ara seçim yapamazsınız. Otuz ay sonunda başlıyor, kırksekiz ay geçince bitiyor. Yani ara seçimi yapabilmemiz için birbuçuk yıllık bir dönem var. Ara seçimi ne zaman yapacaksınız; onu Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararna bıraktıyor. Ama, eğer bir tek üyelik boşalmışsa bile, bu tek üyelik için dahi ara seçim yapacaksınız; burada bir keyfilik yok.

Başka bir husus var: 'Ancak, boşalan üyeliklerin sayısı, üye tam sayısının yüzde beşini bulduğu hallerde, ara seçimlerinin üç ay içinde yapılmasına karar verilir' orada getirdiği zaman kısıtlaması. Eğer boşalan üyeliklerin sayısı, yüzde beşi bulmuşsa, 23 millervekiliği boşalmışsa, bu üyeliklerin boşalmasından itibaren üç ay içinde ara seçim yapmak zorunluluğu var. O olmadığı zaman bir buçuk yıllık süre içinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi uygun gördüğü bir zamanda ara seçim kararı alacak. Ne zaman uygun bulacak; bu tabii Genel Kurulun kararına bağlı. Orada inisiyatif herkeste, yalnız iktidar partisinde değil, muhalefet partilerinde..." Bkz., TBMMTD, Dönem 19, Cilt 67, s. 310.

⁴⁵ Aynı doğrultuda görüşler için bkz., BATUM, Süheyl, "Zorunlu Ara Seçimler Üzerine," *Cumhuriyet*, 16 Nisan 1991; ÜSKÜL, Zafer, "TBMM Bir an Önce Ara Seçim Kararı Almalı," *YeniYüzyıl*, 15 Ağustos 1995. TÜRK (1997): s. 269-270.

“...Eğer, bu süre içinde; yani ara seçimlerin yapılması için, normal takvimin yürürlüğe girmesi için...Meclis bu konuda bir karar vermemişse, devreye girmesi gereken başka bir mekanizma vardır; Yüksek Seçim Kurulunun bu konuda kendiliğinden harekete geçmesi gerekir...Yüksek Seçim Kurulunun, ara seçim takvimini ilan etmiş olması gerekir idi...Yüksek Seçim Kurulu seçim takvimini niçin ilan etmemiştir, niçin ilan etmemiş olabilir ? Orada da Anayasanın yazımından ileri gelen bir tereddüt var gibi geliyor bana. Çünkü, Anayasa ‘üyelikler boşalınca ara seçime gidilir’ diyor; fakat, ondan sonraki cümlesinde ‘boşalan üyeliklerin sayısı, üye tamsayısının yüzde beşini bulmuşsa ara seçime karar verilir’ diyor; iki değişik ifade kullanmış...Ben, o tereddüt haklıdır demiyorum. ‘Karar verilir’ deyince sanki Meclis, o konuda karar verecekmiş gibi bir izlenim çıkabilir; ama, cümlenin bütününe bakarsanız, orada özne olarak ya da eski deyimiyile fail olarak, Meclisten söz edilmiyor, ‘karar verilir’ diyor. Demek ki, organlardan birisi, elbette ki, evleviyetle, öncelikle Meclis; ama, sistemin içindeki organlardan biri, bu kez, yargı organı niteliğindeki Yüksek Seçim Kurulu. Anayasa, bütün organları, yasama ve yargı da dahil, herkesi bağladığına göre, Yüksek Seçim Kurulunun bu kararı vermesi gerekirdi”⁴⁶.

Bu konuda, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu’nun, ara seçimi düzenleyen 7. maddesi hükmünün bu düşüncüyü engelleyip engellemeyeceğinin de ayrıca sorgulanması gerekir. Gerçekten, anılan düzenlemede, Anayasa’nın 78. maddesi hükmü bir küçük farkla aynen tekrarlanmakta, “boşalan üyeliklerin sayısı, üye tamsayısının yüzde beşini bulduğu hallerde, ara seçimlerinin üç ay içinde yapılmasına Türkiye Büyük Millet Meclisince karar verilir” denilmektedir (a.b.ç.). Her şeyden önce, sözü edilen Kanunda, son genel seçimin üzerinden 30 ayın geçmesiyle başlayan ve yeni genel seçime 1 yıl kalana kadarki 18 aylık süre için farklı bir düzenleme yer almamakta ve tıpkı Anayasadaki gibi “gidilir” denilmektedir. Bu süre içinde ara seçimin yapılıp yapılmaması konusunda TBMM’ye bir takdir yetkisi tanınmadığına (Anayasadaki düzenleme karşısında zaten tanınamayacağına) ve ülkeyi ara seçime götürecek organ da belirtilmediğine göre; ara seçim için yasama organının hareketsiz kalması durumunda, ara seçim kararı verseydi, seçim tarihi olarak belirleyebileceği en geç tarih olan, 18. ayın bitiminden önceki son Pazar günü ara seçimin yapılmasına YSK’nın karar vermesinde Milletvekili Seçimi Kanunun’da da bir engel bulunmamaktadır. Boşalan üyeliklerin sayısının, TBMM üye tamsayısının yüzde beşini bulması ihtimaline gelince; kanımızca, maddedeki düzenlemenin, böyle bir durumda Meclis hareketsiz kalırsa YSK’ca ara seçimin yapılmasına karar verilemeyeceği şeklinde anlaşılması gerekir. Gerçekten, Anayasa’da bu tür bir sınırlama bulunmadığına göre; Kanundaki, “Türkiye Büyük Millet Meclisince karar verilir” hükmünü, bu konuda

⁴⁶ TBMMTD, Dönem 19, 1995. Cilt 93, s. 570.

önceliğin Meclis'te olduğu, fakat yüzde beşlik boşalmaya rağmen Meclis karar vermezse, YSK'nın üç aylık sürenin bitiminden önceki son Pazar günü ara seçim yapılması kararını verebileceği şeklinde yorumlamak gerekir. Bize, Anayasa'nın emredici hükmü karşısında, uygun yorum bu doğrultuda olmalıdır. Kuşku yok ki, her iki durumda da, YSK'nın bir ara seçim tarihi belirlemesinden sonra yasama organı erken genel seçim kararı alacak olursa, aşağıda ayrıca açıklanacağı gibi, Anayasa uyarınca genel seçime 1 yıl kala ara seçim yapılamayacağından, YSK'nın aldığı ara seçim kararı uygulanamayacak ve erken genel seçime gidilmesi gerekecektir. Buna karşılık, YSK tam aksi bir görüşü savunmakta ve ara seçim tarihi belirlemeye yetkisinin olmadığını ileri sürmektedir. Gerçekten, 1991 yılında İzmir'den Avukat Nuyan Özkan'ın ara seçim tarihinin belirlenmesi konusundaki tartışmalara açıklık getirilmesi istemiyle yaptığı başvuruya ilişkin YSK'nın kararını, düzenlediği bir basın toplantısında Kurulun o tarihteki Başkanı Orhan Yalçınkaya, şu şekilde açıklamaktaydı:

“YSK'nın milletvekili ara seçimlerinin yapılacağı günü belirlemekle görevli bulunmadığı, bunun ancak TBMM'ce çıkarılacak bir yasa veya alınacak bir karar konusu olması gerektiği sonucuna varılmalıdır. Nitekim, 1982 Anayasası'nın kabulünden önce ve sonra yapılan milletvekili ara seçimlerinde de bu usule uyulmuş olup YSK, milletvekili ara seçim kararı almak anlamına gelecek seçim takviminin belirlenmesine girişmemiştir”⁴⁷.

78. maddeye ilişkin ortaya atılabilecek bir başka tartışma, “Genel seçimlere bir yıl kala, ara seçimi yapılamaz” hükmünde yer alan “genel seçimler” kavramının anlamı ve 1 yılın hesaplanmasıyla ilgili olabilir. Anayasa burada sadece “genel seçim” kavramına yer vermiş bulunmaktadır. Anayasa'nın 77. maddesinin 2. fıkrasına göre, 5 yıllık normal seçim dönemi dolmadan, TBMM'nin veya Cumhurbaşkanı'nın kararıyla seçimler yenilenebilir. Ayrıca, Anayasa'nın 102. Maddesi uyarınca da, Cumhurbaşkanı'nın TBMM'ce dördüncü oylamada seçilemediği takdirde derhal TBMM seçimlerinin yenileneceği öngörülmektedir. Anayasa, burada sebep ve süreci başlatan kişiler açısından herhangi bir ayrıma gitmeden sadece “genel seçim” ibaresini kullanmıştır. Öyleyse, bu seçim, ister TBMM'nin veya Cumhurbaşkanı'nın kararıyla yapılan bir erken seçim, ister Cumhurbaşkanı'nın dördüncü oylamada da seçilememesi nedeniyle, başka hiçbir kararı gerektirmeden kendiliğinden gidilen bir erken seçim olsun, genel seçim kavramı içine girer. Dolayısıyla bu sayılan hallerden biri söz konusu olduğunda ara seçime ilişkin 1 yıl yasağının hesaplanmasında,

⁴⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 4 Nisan 1991. Başkan Yalçınkaya, konuya ilişkin yaptığı bir açıklamada, YSK'nın ara seçim yaptırma yetkisinin olmadığını tekrarlamıştır. Bkz. Milliyet Gazetesi, 20 Temmuz 1991.

değiştirilen, yani öne alınan seçim tarihi esas alınmalıdır⁴⁸. Bu nedenle, TBMM'ce ara seçime karar verildikten sonra, yukarıda belirtilen nedenlerden birinden ötürü genel seçime gidilirse, artık ara seçimin yapılamayacağına kuşku yoktur. Çünkü, bilindiği gibi genel seçime 1 yıl kala ara seçim yapılamaz. Erken genel seçim, eğer bu nedenlerden Cumhurbaşkanının seçimlerin yenilenmesine karar vermesinden ötürü yapılıyorsa, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 8. maddesi bu karardan 90 gün sonrayı izleyen ilk Pazar günü oy verileceğini belirttiğine göre, son 1 yıl yasağı içinde kalındığından artık ara seçim yapılamayacaktır. Aynı şey, Cumhurbaşkanının seçilememesi nedeniyle gidilecek erken seçim durumunda da söz konusudur. Her ne kadar böyle bir ihtimalde Anayasa ve Milletvekili Seçimi Kanunu'nda bir tarih öngörülmemekte ise de, Anayasa'nın 102. maddesinde *derhal* seçime gidileceği belirtildiğine göre, genel seçimin yapılabilecek en erken tarihte gerçekleştirilmesi gerekir. Bu nedenle, böyle bir durumda ara seçimin yapılabilmesi yine mümkün olamayacaktır. Buna karşılık, Meclisin erken seçim kararı alması halinde, çok uzak bir ihtimal olmakla birlikte, erken seçim için belirlenen tarih, ara seçimin yapılacağı tarihten 1 yıl sonrasına rastlıyorsa, bir tek bu durumda, erken genel seçim kararı alınmasına rağmen, ara seçimin yapılması için bir engelden söz edilemez. Kuşkusuz burada, TBMM'nin 1 yıldan daha ileri bir tarih için erken seçim kararı alıp alamayacağı sorusu akla gelebilir. Bu konuda Anayasa'da açık bir hüküm yoktur. Ancak "Seçimlerde Geçici Bakanlar Kurulu" başlığını taşıyan 114. maddeye göre, "TBMM genel seçimlerinden önce, adalet, içişleri ve ulaştırma bakanları çekilir. Seçimin başlangıç tarihinden üç gün önce; seçim dönemi bitmeden seçimin yenilenmesine karar verilmesi halinde ise, bu karardan başlayarak beş gün içinde, bu bakanlıklara TBMM içinden veya dışarıdan bağımsızlar başbakanca atanır". Görüldüğü gibi, burada Anayasa koyucu, erken seçim kararı alınması durumunda beş gün içinde seçim açısından önemli bazı bakanlıklara atama yapılmasını öngörmektedir. Bu düzenlemeden, Anayasa koyucunun erken seçim kararından sonra kısa bir süre içinde seçimlerin yapılıp sonuçlandırılmasını istediği sonucu çıkarılabilir. Aksi takdirde, 1 yıl veya daha önce erken seçim kararı alınmasıyla bu üç kilit bakanlığa atanan, deyim yerindeyse "seçim bakanlarının", 1 yıl, hatta daha uzun bir süre görev yapması gibi bir sonuç ortaya çıkar ki, bunu genel olarak parlamenter sistemin, özel olarak ta 114. maddenin mantığıyla bağdaştırabilmek mümkün değildir. Ancak, uygulamada, Anayasa'da ve Milletvekili Seçimi Kanunu'nda engelleyici açık bir hüküm bulunmadığından, hayli ileri bir tarih belirlenerek erken seçim kararı alındığı görülmektedir. Örneğin, TBMM, 18 Nisan 1999 tarihinde erken seçim yapılmasına ilişkin Kanunu 30

⁴⁸ Bu doğrultuda bir görüş için bkz., KIRCA, Coşkun, "Ara Seçim ve Erken Seçim," *Yeniüzyıl*. 14 Ağustos 1995; Aksi görüş için bkz., DURAN, Lütfi, "Ara Seçim-Erken Seçim," *Cumhuriyet*. 15 Ağustos 1995.

Temmuz 1998'de kabul etmiştir⁴⁹. Böylece, TBMM neredeyse 9 ay sonra gerçekleşecek bir erken seçim kararı almış olmaktadır.

Ülkenin savaş içinde bulunması durumunda ara seçimlerin yapılıp yapılamayacağı, akla gelebilecek başka bir sorudur. Anayasa, seçimlerin geri bırakılmasına ancak çok istisnai bir durumda, savaş durumunda izin vermektedir. Burada Anayasa koyucunun böyle bir istisna getirmesinin arkasında yatan düşünce, savaş ortamında seçimlerin sağlıklı bir biçimde yapılamayacağıdır. Anayasamız, bir ayırım yapmadan genel olarak savaş sebebiyle seçimlerin ertelenmesinden söz etmekte, ara seçimler için ayrı bir düzenleme getirmemektedir. Ancak, Danışma Meclisi'nde kabul edilen Anayasa metni ve gerekçesinin incelenmesinden, Cumhurbaşkanının talebi ve TBMM'nin kararıyla seçimlerin ertelenmesi kurumunun hem genel, hem ara seçimler açısından geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Kanımızca, bugün Anayasa metninde yer aldığı biçimiyle de seçimlerin ertelenmesi yetkisi hem genel hem ara seçimler için kullanılabilir. Bir başka deyişle, TBMM, ister %5 boşalma nedeniyle mecburen, ister bunun dışındaki hallerde kendi iradesiyle, bir ara seçim kararı almışsa, savaş sebebiyle bu ara seçimin 1 yıl ertelenmesine de karar verebilir⁵⁰. Ancak, TBMM'nin bu konuda bir yetkisi olduğu kabul edilecek olursa, başka bazı sorunlar ortaya çıkabilir. Örneğin, kimi durumlarda ara seçimin yapılacağı çevrelerin tümünün veya bir kısmının savaş koşullarından etkilenmemesi söz konusu olabilir. Eğer ara seçime gidilecek seçim çevrelerinin hiçbiri savaş koşullarından etkilenmiyorsa, bir ertelemeye gidilmesinin gerekli olmadığı savunulabilir. Ancak ara seçim yapılacak çevrelerin bir kısmının savaş koşullarından etkileneceği, bir kısmının etkilenmeyeceği bir durumda, erteleme tüm seçim çevrelerini kapsayacak bir biçimde yapılmalıdır. Aksi halde, ara seçim kararı TBMM'nin basit çoğunluğu ile alınacağından; bu çoğunluğun, hangi çevrelerde seçime gidilip hangi çevrelerde gidilmeyeceğini kararlaştırırken, seçimin olası siyasal sonuçlarını dikkate alması ve kararını, bu sonuçlardan olumsuz bir biçimde etkilenmeyeceğini düşündüğü çevrelerde ara seçime gidilmesi, diğerlerinde gidilmemesi şeklinde sübjektif bir biçimde kullanması mümkün olabilecektir. Bu yüzden, eğer savaş sebebiyle ara seçim bir kısım çevrede yapılamayacak ise, seçimin 1 yıl ertelenmesi sadece bu çevreler için değil, tüm seçim çevreleri için söz konusu olmalıdır. Savaş sebebiyle ara seçimin ertelenmesi, daha önce alınmış bir ara seçim kararı için olabileceği gibi, henüz ara seçim kararı alınmadığı bir durumda da

⁴⁹ TBMMTD, Dönem 20, 1998, Cilt 61, s. 300-308.

⁵⁰ Bu konu Danışma Meclisi'nde 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu görüşülürken gündeme gelmiştir. Görüşmeler sırasında, Danışma Meclisi üyesi Nihat Kubilay'ın söz konusu maddeye ilişkin verdiği önergede şu ifade yer almaktadır: "...Savaş sebebiyle yeni seçimlerin veya ara seçimlerin yapılmasına imkan görülmezse, TBMM seçimlerin 1 yıl geriye bırakılmasına karar verebilir." Bu önerge, daha sonra önerge sahibi tarafından geri alınmıştır. Bkz., DMTD, Cilt 17, s. 149, 152.

gerekebilir. Gerçekten, ülkenin savaşta olduğu bir sırada, TBMM üye tamsayısının % 5'inin boşalması durumunda, TBMM almak zorunda olduğu ara seçim kararını 1 yıl erteleyebilmelidir. 1 yılın sonunda aynı durum devam ediyorsa ve genel seçimlere 1 yıldan fazla bir zaman varsa, erteleme tekrarlanabilir. Erteleme ile ilgili dikkat edilmesi gereken bir nokta, Anayasa'da "savaş sebebiyle" denilmiş olmasıdır. Bunun, Anayasa'nın 92. maddesinde düzenlenen ve usulüne göre ilân edilmiş bir savaş hali olması gerekir. Bir başka deyişle, yakın savaş tehlikesi gibi ihtimallerin, seçimin ertelenmesine neden olamayacağı açıktır. Eğer Anayasa koyucu aksini düşünseydi, seçimin ertelenmesi için yalnızca savaş hali demekle yetinmez, tıpkı Anayasa'nın sıkıyönetim ilânının koşullarını belirlediği 122. maddesinde olduğu gibi, "savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi" gibi, daha geniş bir düzenleme yapardı.

78. maddeye ilişkin tartışmalı bir başka konu, ara seçime bir parlamento kararıyla mı, yoksa bir kanunla mı gidileceğidir⁵¹. Anayasa, genel olarak ara seçimden söz ederken, "TBMM üyeliklerinde boşalma olması halinde, ara seçime gidilir" demekte, karardan söz etmemektedir. Ancak %5 istisnasını düzenlerken, "...ara seçimlerinin üç ay içinde yapılmasına karar verilir" denilmekte; Milletvekili Seçimi Kanunu'nda da açıkça, boşalan üyeliklerin sayısının %5'i bulunduğu hallerde TBMM'ce ara seçimin yapılmasına karar verileceği belirtilmektedir. Bu düzenlemeler göz önüne alındığında, TBMM üyeliklerinde %5 boşalma olması halinde ara seçimin bir Meclis kararıyla yapılması gerektiği sonucuna varılabilir. 78. maddede sadece %5 istisnası açısından karar ibaresini kullanılmakta ise de, kurumun uygulanmasındaki yeknesaklığı sağlamak amacıyla bunun dışında kalan durumlarda da ara seçimin kanun yerine bir TBMM kararıyla yapılması uygun olur. TEZİÇ'in de işaret ettiği gibi, yasama organının iç hukukuyla, iç işleriyle, kendi varlık alanıyla ilgili işlemler, bir kanunun değil, bir parlamento kararının konusu olması gerekir⁵². Yasama organının, bu tür bir işlemi yaparken, iradesine Cumhurbaşkanı'nı ortak kılmaması beklenir. Bilindiği gibi, parlamento kararlarında Cumhurbaşkanı'nın imzası gerekmemekte, buna karşılık kanunlar Cumhurbaşkanı tarafından yayımlanmakta ve Cumhurbaşkanı'nın gerekli gördüğü durumlarda, bir kez daha görüşülmesi için TBMM'ye geri

⁵¹ Bu konuda benzer bir tartışma daha önce erken seçime ilişkin olarak yapılmış ve Anayasa Mahkemesi TBMM'nin istediği her konuyu kanunla düzenleyebileceği sonucuna varmıştır. Bkz., Anayasa Mahkemesi'nin 9.10.1987 gün ve 1987/23 Esas, 1987/27 Karar sayılı Kararı; AMKD, S. 23, 1989, s. 387. Ancak Anayasa Mahkemesi daha önce, 1977 yılında verdiği bir kararda, seçimleri yenileme yetkisinin karar verme yoluyla kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Bkz., Anayasa Mahkemesi'nin 21.4.1977 gün ve 1977/61 Esas, 1977/47 Karar sayılı Kararı; AMKD, S. 15, 1978, s. 311.

⁵² TEZİÇ, Erdoğan: "Kanun ve T.B.M.M. Kararı". *Anayasa Yargısı* 5, Anayasa Mahkemesi Yayınları 13, Ankara 1989, s.49 vd. TEZİÇ, Erdoğan: *Anayasa Hukuku*, Beta Basım, Yedinci baskı, İstanbul 2001, s. 60-63. Ayrıca bkz. TÜRK (1997): s. 265-266.

gönderilebilmektedir. Bu nedenle, eğer bir ara seçim kararı kanunla alınırsa, Cumhurbaşkanının bunu yayımlamayıp TBMM'ye geri göndermesi mümkündür. Her ne kadar, TBMM geri gönderilen bir kanunu aynen kabul edebilirse de, bu sürecin ciddi bir zaman kaybına yol açabileceği unutulmamalıdır. Ara seçime bir parlamento kararı ile gidilmesinde böyle bir sorun yaşanmayacaktır. Ancak, Anayasa Mahkemesi, yasama organının seçim kararını kanunla da, kararlar da alabileceği görüşündedir. Gerçekten, Anayasa Mahkemesi, kanunla alınmış bir erken seçim kararına yönelik iptal istemini reddederken, yasama yetkisinin genelliğinden hareket etmiş ve şöyle demiştir:

*"Hukuk sistemimize göre, kanun koyucu, Anayasa'ya uygun olmak şartı ile kanunla, her alanda her çeşit düzenlemeyi yapabilir. Yasamanın düzenleme alanı sınırsızdır. Yasama organı, Anayasa'nın kararlar düzenleneceğini öngördüğü konularda dahi kanunla düzenlemeler yapabilir. Buna Anayasa açısından bir engel yoktur. Karar konusunun kanunla düzenlenmesi Anayasa'ya aykırılık veya yasanın o konuda yetkisizliği sonucunu doğurmaz."*⁵³

Ara seçim kararının geri alınıp alınamayacağı, akla gelebilecek bir başka sorudur. Eğer ara seçim kararı bir kanunla alınmışsa, TBMM bu karardan dönmek istediğinde ara seçim kararını etkisiz kılacak yeni bir kanun yapması gerekir. Eğer ara seçim bir parlamento kararına konu olmuşsa, bu durumda, TBMM, yöntemde paralellik ilkesine uygun olarak, yeni bir kararla eski kararını geri alabilir. Ancak, kuşku yok ki, bu geri alma işlemi, üye tamsayısının % 5'inin boşalmadığı durumlarda verilmiş olan ara seçim kararı için söz konusu olabilir. % 5'lik boşalma durumunda 3 ay içinde ara seçimin yapılması bir Anayasa emri olduğuna göre, bu yönde verilmiş bir kararın geri alınabilmesine artık imkân yoktur.

TBMM, ara seçim yapılmasını ister bir parlamento kararıyla, ister bir kanunla kararlaştırırsa, karar verilen tarihle ara seçim tarihi arasında makul bir süre bulunması gerekir. Çünkü, genel seçimler kadar kapsamlı olmasa da, ara seçimler de belli bir hazırlık gerektirir. Bu hazırlıkların yapılabilmesi için TBMM, YSK'ya makul bir süre tanımalıdır. Boşalan üyeliklerin %5'i bulunması halinde seçimin yapılması gereken en geç tarih zaten Anayasa tarafından belirlenmiştir. Ancak, şunun altını çizmek gerekir

⁵³ Anayasa Mahkemesi'nin 9.10.1987 gün ve 1987/23 Esas, 1987/27 Karar sayılı Kararı, **AMKD**, Sayı 23, 1989, s. 387. Bu Karar ile ilgili olarak bkz. ÖZBUDUN (2002): s. 218-219. Oysa, Anayasa Mahkemesi daha önce, 1977 yılında verdiği bir başka kararda, yasama organının seçimleri yenileme yetkisinin karar verme yoluyla kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Bkz., Anayasa Mahkemesi'nin 21.4.1977 gün ve 1977/61 Esas, 1977/47 Karar sayılı Kararı, **AMKD**, Sayı 15, 1978, s. 311.

ki, burada TBMM'ye tanınan 3 aylık süre ara seçim kararının alınması için verilen bir süre değildir. TBMM'ce üç ay içinde ara seçim kararı alınmalı ve ara seçim yapıpıp tamamlanmalıdır. Kanımızca, makul olan, TBMM'nin, üyeliklerindeki boşalmanın %5'i bulduğunu öğrenir öğrenmez hemen, örneğin bir hafta içinde, YSK'ya hazırlanabileceği bir zaman bırakarak, örneğin 2 ay sonrası için, ara seçim kararı almasıdır. TBMM'nin, boşalan üyeliklerin sayısının %5'i bulması hali dışında da, Anayasa 3 ay gibi bir zaman belirlemesine gitmediği halde, deyim yerindeyse, bugün ara seçim kararı alınıp yarın ara seçim yapılamaz. Yukarıda ortaya koymaya çalıştığımız makul sürelerin bu durumda da gözetilmesi gerekir.

78. maddeye ilişkin üzerinde duracağımız son tartışmalı nokta, milletvekilliğinin sona erme nedenleriyle ilgilidir. Eğer bir milletvekilinin milletvekilliği, Anayasa'nın 84. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen kısıtlama veya milletvekili seçilmeye engel bir suçtan kesin hüküm giyme nedenlerinden biriyle sona ermişse, mahkûmiyetin yargılamanın yenilenmesi nedeniyle ortadan kalkması veya yeni bir mahkeme kararıyla kısıtlılık haline son verilmesi durumlarında, henüz ara seçim yapıpıp bu üyelerin yerine yenileri seçilmemişse, milletvekilliği daha önce sona ermiş kişilerin, belirtilen bu özel durumlarda, yöntemde paralellik ilkesi uyarınca, TBMM Başkanlığı'nın bu hususu Genel Kurul'a bildirmesiyle milletvekilliklerini yeniden kazanacakları savunulabilir. Böyle bir durumda, ara seçim yapılmasına gerek kalmayacaktır. Ancak, bu kişiler milletvekilliklerini yeniden elde etmeden önce ara seçim yapılmış ve boşalan üyeliklere yeni milletvekilleri seçilmişse, artık bu kişilerin yeniden milletvekili sıfatını kazanmaları mümkün olmayacaktır.

V. 1982 Anayasası Döneminde Ara Seçim Tartışmaları

1982 Anayasası döneminde, bugüne kadar sadece bir kez, 1986 yılında ara seçim yapılmıştır⁵⁴. Bunun dışında, hemen her seçim döneminde ara seçim tartışması bir şekilde gündeme gelmiş, özellikle 1995 erken genel seçim öncesinde ara seçim konusu en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Biz bu bölümde, ara seçim yönteminin Türkiye'deki uygulaması açısından

⁵⁴ Bitindiği gibi, 1982 Anayasası uyarınca yasama dönemi 5 yıla çıkarıldığı halde, TBMM bugüne kadar 5 yıllık dönemin tamamlanması beklenmeden hep erken genel seçim kararı almıştır. Yapılan tüm erken genel seçimler öncesinde, boş olan üyeliklerin önemli sayılara ulaştığı gözlenmektedir: 17. Dönem (1983-1987), Meclis Üye Tamsayısı: 400, Boş Üye Sayısı: 3 (Bu dönemde boş üyelik sayısının az olmasının nedeni, 28 Eylül 1986'da boş bulunan 11 üyelik için ara seçim yapılmasıdır); 18. Dönem (1987-1991), Meclis Üye Tamsayısı: 450, Boş Üye Sayısı: 11; 19. Dönem (1991-1995), Meclis Üye Tamsayısı: 450, Boş Üye Sayısı: 22; 20. Dönem (1995-1999), Meclis Üye Tamsayısı: 550, Boş Üye Sayısı: 13; 21. Dönem (1999-2002), Meclis Üye Tamsayısı: 550, Boş Üye Sayısı: 14 (KAYNAK: TBMM kayıtları).

ilginç örnekler içermesi nedeniyle, özellikle 1986 ara seçimi ve 1994-1995 ara seçim tartışmaları üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

6 Kasım 1983 genel seçimi 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin ardından, o günün kendine özgü şartları içinde yapılan, bir anlamda bir "geçiş dönemi" seçimidir. Bu seçimde Anavatan Partisi (ANAP) rahat bir çoğunlukla iktidara gelmişti. Ancak siyasal hayat normalleşmeye başlayıp muhalefet kanalları açılmaya başladıkça, 12 Eylül öncesi siyasal hayatın mirasçısı olan siyasal partiler ANAP'a karşı daha etkin bir muhalefet yürütmeye başladılar. 1983 seçiminin kendine özgü şartları içinde ortaya çıkan iki siyasal parti, Halkçı Parti ve Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin siyaset sahnesinden çekilmesiyle birlikte; bu muhalefet, etkinliğini iyice arttırdı. 1986 ara seçimi böyle bir geçiş döneminde yapıldı.

Ara seçim tartışmaları 1985 yılı sonlarından beri iktidar ve muhalefetin gündemindeydi. Bu tartışmalar açısından dikkat çeken nokta, anayasal bir zorunluluğun yerine getirilmesi kaygısından çok, iktidar ve muhalefetin ara seçimi birbirlerine meydan okumak için bir zemin olarak kullanmaya çalışmalarıydı⁵⁵. Bu konudaki tartışmalar 1986 yılı ortalarında yeni bir boyut kazandı. Dönemin Başbakanı ve ANAP Genel Başkanı Turgut Özal, bir süredir muhalefete yönelik olarak, her an ara seçime gidebileceği mesajını veriyordu. Bunun üzerine muhalefet partilerinden Doğru Yol Partisi (DYP), daha atak davranıp 5 Haziran 1986 tarihinde, ara seçimin 6 Ekim 1986 günü yapılması için bir önerge verdi⁵⁶. ANAP Merkez Karar Yürütme Kurulu ise, ara seçim tarihinin 26 Ekim 1986 olarak kabul edilmesi yönünde karar aldı. Fakat ara seçim kanununun TBMM'de görüşülmesi sırasında iki tarih te kabul görmedi ve TBMM, ara seçimin 28 Eylül 1986 tarihinde yapılmasına karar verdi.

1986 ara seçimi iktidar ve muhalefet partileri arasında sert tartışmalar yaşanmasına neden olmuştu. Bu tartışmalar, özellikle iki konu üzerinde

⁵⁵ Örneğin, dönemin ana muhalefet partisi SHP, ara seçimleri iktidarın meşruiyetinin test edildiği büyük bir kamuoyu yoklaması olarak görüyordu. Bu düşünceler, ara seçim kanununun TBMM'nde görüşülmesi sırasında SHP Grubu adına konuşan Aydın Güven Gürkan tarafından vurgulanıyordu: "Bu seçimleri Sayın Başbakan küçümsemek istiyor ve '11 tane milletvekili için bütün Türkiye rahatsız edilmez' diyor. (ANAP sıralarından 'Doğru söylüyor' sesleri) Ben de, 'Biz SHP olarak bu seçimlere sizin meşruiyet temellerinizin halkoylamasına sunulduğu fevkalade önemli bir seçim gözüyle bakıyoruz' diyorum." Bkz., TBMMTD, 17. Dönem, 1986. Cilt 30, s. 473.

⁵⁶ Bu teklifle belirlenen ara seçim tarihi Pazartesi gününe rastlıyordu. Bu yüzden teklif iktidar partisi tarafından gayri ciddi olarak nitelendirildi. ANAP Grubu adına konuşan Eyüp Aşık bu konudaki görüşlerini şu şekilde dile getiriyordu: "Bizden evvel, Doğru Yol Partisinin bir seçim kararı için teklif verdiği doğrudur; Meclisin tatile girdiği gün ve seçim günü Pazartesine rastlayan gayri ciddi bir teklif verilmiştir." Bkz., TBMMTD, 17. Dönem, 1986. Cilt 30, s. 471.

yoğunlaşmaktaydı. Birinci konu, tüm siyasal partilerin seçime katılmasına izin verilmesiydi. Bu bağlamda, 11.7.1986 tarih ve 3309 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi 17. Dönem Milletvekili Ara Seçimi Hakkında Kanun'un 6. maddesi şöyleydi: "Bu seçimde, siyasi partilerin seçime katılabilmeleri için diğer kanunlarda öngörülen; il ve ilçelerin üçte ikisinde teşkilat kurma ve Büyük Kongresini yapmış olma veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde Grubu bulunması şartları aranmaz"⁵⁷. Bu hükmü sert bir biçimde eleştiren muhalefet partileri, bunun iktidar tarafından muhalefeti bölmek amacıyla getirildiğini savundu⁵⁸. İkinci konu ise, ara seçimin kararlar mı, kanunla mı yapılacağı meselesiydi. İktidar partisi bu konuda kanun yapılabileceğini, muhalefet partileri ise ara seçimin bir karar konusu olması gerektiğini savunuyordu⁵⁹. Sonunda, iktidar partisinin isteğine uygun olarak 1986 ara seçim kararı bir kanunla alındı.

⁵⁷ Resmî Gazete, 12.7.1986, Sayı 19162.

⁵⁸ DYP Grubu adına konuşan Ahmet Memduh YAŞA partisinin bu konudaki görüşlerini şu şekilde dile getiriyordu: "...[B]undan çok kısa bir zaman önce Seçim Kanunu tadil edilirken, iktidar kanadı, bütün muhalefet partilerinin itirazlarına rağmen, seçime girebilmek için gerekli teşkilatlanma nispetini fena halde artırmış, ayrıca Mecliste temsil edilebilmenin barajını da yüzde 50 nispetinde yükseltmiştir...Peki şimdi ne yapıyor? Hiçbir şart aranmadan 'Her siyasi parti seçime girsin' deniyor. Nedir bu seferki gerekçe? Kanun teklifinin zaten yarım sayfa olan gerekçesinde dışı dokunur bir şey yok; ama genel olarak bunun daha demokratik ve hakkaniyete daha uygun olduğu ima edilmek isteniyor. Peki, daha birkaç ay evvel savunduğunuz ve üstelik de kanunlaştırdığımız sistem antidemokratik ve hakkaniyete aykırı mı idi? Muhterem arkadaşlar, ara seçimler için doğru ve haklı olan kriterler, genel seçimler için de doğru ve haklıdır veya aksine, ama herhalde birbirine zıt, birbirine ters iki sistemi 3.5 ay ara ile haklı ve adil gösteremezsiniz ve ikisini de kanunlaştıramazsınız...Muhterem milletvekilleri, birkaç ay önce Seçim Kanununu tadil ederek, nispi temsil prensiplerini adeta tahrip ettiği halde, bugün bütün siyasi partilerin seçime katılmasını sağlama arzusunun, yani halen meri olan sistemin tam zıddını uygulamaya koyma teşebbüsünün gerçek sebebi nedir? Bize göre bunun gerçek sebebi, açıkça muhalefeti alabildiğine bölmek ve bu bölme sayesinde büyük partiye getirimi arzu etmek." Bkz., **TBMMTD**, 17. Dönem, 1986, Cilt 30, s. 463.

⁵⁹ SHP Grubu adına konuşan Aydın Güven GÜRKAN bu konuda şu görüşleri dile getiriyordu: "Sayın milletvekilleri, Anayasamızın 78. maddesi ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Hakkındaki Kanun seçimlerin yapılmasıyla ilgili olarak kanundan değil, Meclisin bir kararından söz ediyor. Bu bir rastlantı değildir. Gerek Anayasada, gerekse ilgili yasaalarda, seçimle ilgili işlemin, bir yasa olmayıp bir karar olmasının demokrasi açısından fevkalade önemi vardır. Anayasamız bu maddeyi getirirken, ANAP iktidarı gibi iktidarların varlığını düşünerek, her bir seçim için iktidara uygun koşulları içeren bir kanun oluşturulmasını; bir genel kanun olsun ve seçimler, o kanuna göre, yalnızca Türkiye Büyük Millet Meclisinin tarih konusunda vereceği kararla yapılsın istemiş ve 78. maddede özel olarak 'Türkiye Büyük Millet Meclisi karar alır' demiş 'Kanun çıkartır' dememiş'... HDP Grubu adına konuşan Osman BAHADIR ise şu hususların altını çiziyordu: "Az önce, Sayın Gürkan ve diğer hatipler, ara seçimlere bir kanunla gidilemeyeceğini ifade etmişlerdir. Gerçekten Anayasamız ara seçimlere giderken, sadece karar alınır, kanunla ara seçime gidilmez hükmünü açıkça taşımaktadır. Bu bakımdan bu kanun teklifi gerçekten Anayasaya aykırı bulunmaktadır." Bkz., **TBMMTD**, 17. Dönem, 1986, Cilt 30, s.471-472, 485.

Bu arada ilginç bir gelişme yaşandı. Ara seçim kararının alınmasından sonra TBMM Kahramanmaraş Milletvekili Rifat Bayazıt vefat etti. Bu durumda, boşalan bu üyeliğin de ara seçime dahil edilip edilmeyeceği tartışma konusu oldu. YSK bu konuya ilişkin verdiği kararda, anılan üyelik için ara seçim yapılamayacağı sonucuna vardı⁶⁰.

28 Eylül 1986 günü TBMM'nde boş bulunan 11 üyelik için ara seçime gidildi. Ankara 2 Nolu Seçim Çevresi, Bingöl, Burdur, Gaziantep, İstanbul 6 Nolu Seçim Çevresi, İzmir 2 Nolu Seçim Çevresi, Manisa 1 Nolu Seçim Çevresi, Manisa 2 Nolu Seçim Çevresi, Niğde, Samsun 2 Nolu Seçim Çevresi ve Zoguldak 2 Nolu Seçim Çevresinde yapılan seçime; Anavatan Partisi, Bayrak Partisi, Büyük Anadolu Partisi, Demokratik Sol Parti, Doğru Yol Partisi, Hür Demokrat Parti, İslahatçı Demokrasi Partisi, Milliyetçi Çalışma Partisi, Refah Partisi, Sosyal Demokrat Halkçı Parti ve Vatandaş Partisi katıldı⁶¹. Her çevrede sadece 1 milletvekilliği boşaldığı için, bu ara seçimde, orantılı temsil sistemi ve 1995 yılına kadar Milletvekili Seçimi Kanunu'nda mevcut olan seçim çevresi barajı uygulanmadı⁶². Sonuçta, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 33. maddesi uyarınca ara seçimlerde bir siyasal partinin milletvekili çıkarabilmesi için seçim yapılan çevrelerin tümünde geçerli oyların toplamının % 10'unu aşması gerektiğinden, bu

⁶⁰ YSK, kararında şu görüşlere yer verdi: "... 'Seçim döneminin başlangıç tarihi'nin seçim hukuku içindeki önemi ve yeri; seçim sürecinin başladığı, dolayısıyla bu tarihe bağlı olarak yapılacak tüm işlemlere ve bu tarihte başlayacak olan yasal önlemlere bir başlangıç oluşturması yanında, yapılacak seçimde hangi tarihe kadar meydana gelecek boşalmaların doldurulacağını ve bu seçime hangi tarihe kadar seçime katılma hakkı kazananların katılabileceklerini belirlemek, böylece seçim olayının bu iki önemli unsurunu belli bir tarihten itibaren bilinir hale getirerek, seçmenin kesin tercihini yapabilmesine olanak sağlamak olan özelliği ile anlatılabilir. Aksi halde, bilinmezlik devam edecek ve seçim olayının belli ana kurallar içinde kalınarak yapılabilmesi imkansızlaşacaktır. Tüm bu nedenlerle sözü edilen 'seçim döneminin başlangıç tarihi' ilkesinin ihmal edilmemesi; bu tarih ile oy verme günü arasındaki süre içinde ortaya çıkacak yeni boşalmaları ve yine bu süre içinde seçime katılma hakkı kazananları da seçim kapsamına almayı gerekli kılacaktır ki, bu takdirde ise, Anayasanın Kurulumuza görev olarak verdiği 'seçimlerin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili işlemlerin yapılması' sağlanamayacaktır. Böyle bir sonuç benimsenemez... Açıklanan nedenlerle ve seçim döneminin başlangıç tarihinden sonra boşalmış olması karşısında, Kahramanmaraş seçim çevresinde 28 Eylül 1986 günü ara seçimi yapılamayacağına, kararın Resmî Gazete'de yayımlanmasına ve tüm siyasal partiler genel başkanlıklarına gönderilmesine 31/7/1986 gününde oy çokluğuyla karar verildi." Başkan Vekili Nuri Alan'ın bu karara ekli karşı oy yazısındaki görüşleri ise şöyleydi: "...Ancak bu ilde yapılacak ara seçim için ayrı bir takvim hazırlamak ve en uygun tarihte bu takvim ile diğer seçim çevreleri için düzenlenmiş olan yukarıdaki takvimi birleştirmek mümkündür ve buna yasal bir engel yoktur..." Bkz. YSK Kararı, **Resmî Gazete**, 4 Ağustos 1986, Sayı 19185.

⁶¹ Bu konuda bkz.. YSK Kararı, **Resmî Gazete**, 16 Temmuz 1986, Sayı 19166.

⁶² Bu konuda bkz.. YSK Kararı, **Resmî Gazete**, 23 Ağustos 1986, Sayı 19200.

barajı geçen üç siyasal parti⁶³, 11 çevredeki milletvekilliklerini, her bir çevrede uygulanan çoğunluk sistemine göre şu şekilde paylaşmıştı: ANAP: 6; DYP: 4; SHP: 1 milletvekilliği⁶⁴.

1986 ara seçimi siyasal açıdan önemli sonuçlar doğurmuştur. Her şeyden önce, iktidar partisi ANAP'ın oy oranı, 6 Kasım 1983'te ara seçim yapılan 11 seçim çevresinde toplam %43.5 iken, 28 Eylül 1986 ara seçiminde %32'ye düştü. Bu düşüş muhalefet partileri tarafından ANAP iktidarının meşruiyetinin sorgulanmasına yol açtı. Dönemin siyasal faaliyetten yasaklı lideri Süleyman Demirel %32 oyla ülkenin idare edilemeyeceğini savundu. ANAP'tan sonra en çok oy alan parti konumundaki DYP ise hemen ara seçim ertesinde erken seçim konusunu gündeme getirdi⁶⁵. Ayrıca, %60'a yakın bir seçmen kitlesinin ANAP'a değil, 12 Eylül öncesi siyasal hareketlerini temsil eden siyasal partilere oy vermesi, seçmenin büyük bir kısmının 1982 Anayasasıyla getirilen siyasi yasaklara karşı olduğu şeklinde yorumlandı. Böylece 1986 ara seçimi ANAP iktidarının sona ermesine neden olmasa da, siyasî yasakların kalkması için 1987 yılında yapılacak olan referanduma giden yolu açarak 1980 sonrası Türk siyasal hayatının normalleşmesine katkıda bulundu. Nihayet, bu ara seçimin bir başka önemli sonucu, 12 Eylül sonrasında TBMM içinde oluşan iki büyük partinin (DYP ve SHP) Genel Başkanları Hüsamettin Cindoruk ve Erdal İnönü'nün milletvekili seçilerek Meclise girmiş olmalarıdır.

1995 erken seçimi öncesinde de en çok tartışılan konuların başında ara seçim geliyordu. 1994 yılı sonu itibarıyla, TBMM'de boşalan üyelik sayısı 22'yi bulmuştu. Ancak, buna rağmen 1994-1995 ara seçim tartışmalarında, aynen 1986 ara seçiminde olduğu gibi, anayasal bir zorunluluğun yerine getirilmesinden çok, siyasal değerlendirmeler öne çıkıyordu. Ara seçim, özellikle muhalefet partileri tarafından, DYP-CHP Koalisyonu'nu yıpratacak ve erken seçimin kapısını açacak bir anahtar olarak görülmüştü.

Bu dönemde, ara seçim tartışmaları ilk olarak, DYP'nin hazırladığı ve ara seçimin 4 Aralık 1994 tarihinde yapılmasını öngören, 28.9.1994 tarih ve

⁶³ Ara seçime 12 siyasal parti katılmış, bunlardan sadece 3'ü (Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi ve Sosyaldemokrat Halkçı Parti) seçim yapılan çevrelerin tümünde geçerli oyların % 10'unu aşabilmişti (bkz. YSK'nın 13 numaralı Duyurusu, **Resmî Gazete**, 1 Ekim 1986, Sayı 19238). Anavatan Partisi oyların % 32,12'sini, Doğru Yol Partisi % 23,53'ünü, Sosyaldemokrat Halkçı Parti de %22,47'sini almıştı. Ancak, %10 barajın bu ara seçimde etkili olduğu söylenemez. Gerçekten, geçerli oyların sırasıyla % 8,50'sini ve % 5,48'ini aldıkları için barajı aşamayan Demokratik Sol Parti ile Refah Partisi, hiçbir çevrede en çok oyu alan parti olamadıkları için, böyle bir baraj uygulanmasaydı dahi, milletvekilliği kazanamayacaklardı (bkz. **Resmî Gazete**, 10 Ekim 1986, Sayı 19247).

⁶⁴ Seçim sonuçları için bkz., YSK Kararı, **Resmî Gazete**, 10 Ekim 1986, Sayı 19247.

⁶⁵ Bkz. **Cumhuriyet Gazetesi**, 30 Eylül 1986.

4044 sayılı Kanun'un kabulü sırasında başladı. 4044 sayılı Kanun, tartışmalara neden olabilecek bazı hükümler içermektedir. Bu hükümler arasında en çok dikkat çeken, çevre barajına ilişkin hükümdür. 1994 yılında ara seçime gitme kararı alındığında, 1986 ara seçiminden farklı olarak, büyük ölçüde Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan Demokrasi Partisi'ne mensup milletvekillerinin milletvekilliklerinin Anayasa gereği düşmesine bağlı olarak⁶⁶, bazı seçim çevrelerinde birden fazla üyelik boşalmış bulunuyordu. Bu yüzden, 1986 ara seçiminden farklı olarak, bu bölgelerde orantılı temsil sistemi ve seçim çevresi barajının uygulanması söz konusuydu. 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nda yer alan ve 1995 yılında Anayasa Mahkemesi'nin iptal etmesi ile yürürlükten kalkan seçim çevresi barajı, o çevredeki geçerli oylar toplamının, çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünmesi ile ortaya çıkan sayı olduğu halde⁶⁷; 4044 sayılı Kanun, seçim çevresi barajını bu ara seçim için sabit bir oran (%20) olarak belirlemiştir⁶⁸. Bu nedenle, eğer 1994 ara seçimi yapılmış olsaydı,

⁶⁶ Anayasa'nın milletvekilliğinin düşmesini düzenleyen 84. maddesinin o tarihteki hükmü uyarınca, bir siyasal partinin Anayasa Mahkemesi'nce kapatılması durumunda, şimdi olduğu gibi sadece kapatılmaya neden olan milletvekillerinin milletvekillikleri değil, kapatma davası açıldığı tarihte o partiye üye olan tüm milletvekillerinin milletvekillikleri düşmekteydi.

⁶⁷ Çevre barajı, zaman içinde 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, farklı bir görünüm almıştır. Gerçekten, 2839 sayılı Kanun'un 34. maddesinin ilk şeklinde, "Bir seçim çevresinde, kullanılan geçerli oyların toplamının, o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan az oy alan siyasal partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilmez" denilmekteydi. Bu maddeye, 10.9.1987 tarih ve 3403 sayılı Kanun'la "Altı milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde bölme işlemi bir eksiği ile yapılır" cümlesi eklenmişti. Daha sonra, 27.10.1995 tarih ve 4125 sayılı Kanun'la, sözü edilen 34. madde şu şekle dönüşmüştü: "Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan az oy alan siyasal partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilmez. Ancak, iki ve üç milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde bu oran yüzde yirmibeş olarak uygulanır ve bu seçim çevrelerinde kullanılan geçerli oyların yukarıda belirtilen oranlardan azını alan siyasal partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilmez". Bu kuralın Anayasa Mahkemesi'nin 18.11.1995 gün ve 1995/54 Esas, 1995/59 Karar sayılı Kararı ile iptal edilmesi üzerine, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'na, 23.11.1995 tarih ve 4138 sayılı Kanunla eklenen Geçici Madde 14 ile, çevre barajı şu şekilde düzenlenmiştir: "XX nci Dönem Milletvekili Genel Seçiminde bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının % 10'undan az oy alan siyasal partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilmez. Ancak, seçime katılan siyasal partiler ve bağımsız adaylardan hiç biri bu oranı aşmamış ise milletvekilleri 10.6.1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 34 üncü maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkraları hükümlerine göre paylaşılır". Bu hüküm de Anayasa Mahkemesi'nin 1.12.1995 gün ve 1995/56 Esas, 1995/60 Karar sayılı Kararı ile iptal edilince, seçim hukukumuzdan çevre barajı çıkmış bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin değinilen iki Kararı için bkz. AMKD, Sayı 32, 2. Cilt, s. 851-853; 890-899.

⁶⁸ 4044 sayılı Kanun'un 4. maddesi şu şekildeydi: "Madde 4- Bu milletvekili ara seçiminde iki ve daha fazla milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 34 üncü maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen seçim çevresi barajı %20'dir. Bu seçim çevrelerinde kullanılan geçerli oyların %20'sinden azını alan siyasal partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilmez. Hiçbir siyasal parti ve bağımsız

%10'luk ülke barajı yanında, %20'lik seçim çevresi barajı da uygulanmış olacaktır. Bu hüküm, kanunun TBMM'de görüşülmesi sırasında sert bir biçimde eleştirilmiştir⁶⁹. Anılan Kanunda eleştirilen bir başka nokta ise, bu ara seçimde kullanılacak seçmen kütüklerinin güncelleştirilmesine yönelik 2. maddeydi. Bu madde uyarınca, güncelleştirmede sadece askerlik hizmetinden terhis olanlarla, memur olarak atananlar dikkate alınabilecek, başka nedenlerle yer değiştirmiş olanlar dikkate alınmayacaktı⁷⁰. Bu düzenlemenin görüşülmesi sırasında da TBMM'de yoğun tartışmalar yaşanmıştı⁷¹.

aday bu oranı aşamamışsa, milletvekillikleri, partilere ve bağımsız adaylara geçerli oyları 1,2,3'e bölünmesi suretiyle dağıtılır". **Resmî Gazete**, 1 Ekim 1994, Sayı 22068.

⁶⁹ Tokat Milletvekili İbrahim Kumaş bu konuda görüşlerini şu şekilde dile getiriyordu: "Anayasada partilerle ilgili olarak 'partiler, demokrasinin vazgeçilmez unsurlarıdır' deniyor; ama, siz, partilerin önüne ülke barajını getirip koyuyorsunuz. Bu seçimlere bağımsız olarak katılan bir adayın önünde bir baraj var mı; var; ama, Türkiye genel barajı yok. Orada diyelim ki, (A) partisi, falanca ildaki oyun yüzde 50'sini, yüzde 99'unu da alsın, ülke genelinde barajı aşamadığı için yüzde 1 alan bağımsız aday meclise gelecek...Bu hak mı, adalet mi? Bu yanlış değil mi?"

Bir defa gelin şu ülke barajını sıfırlayalım. Bugün, Batı Avrupa ülkelerinde, Almanya'da -üstelik iki zıt ülke, iki Almanya birleştiği halde- yüzde beşlik ülke barajı vardır." Bkz., **TBMMTD**, 19. Dönem, 1994, Cilt 67, s. 340.

⁷⁰ 4044 sayılı Kanun'un 2. maddesi şu şekildeydi:

"Bu seçimlerde 27 Mart 1994 günü yapılan Mahallî İdareler Genel Seçiminde kullanılan sandık seçmen listeleri güncelleştirilerek kullanılır.

Güncelleştirme, sandık seçmen listelerinin askıya çıkarılması ve listede ismi bulunmayanlardan, askerlik hizmetinden terhis olanların terhis evrakıyla, memur olarak tayin olanların da tayin evrakıyla askı gününden önce ilgili seçim kuruluna müracaatı suretiyle olur. Bu suretle oluşan listeler başka bir ilan vesair işleme tabi tutulmadan çoğaltılarak sandık seçmen listesi olarak kullanılır..." **Resmî Gazete**, 1 Ekim 1994, Sayı 22068.

⁷¹ Örneğin, RP Milletvekili Şevket Kazan TBMM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada şu görüşleri dile getiriyordu: "Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; görüşmekte olduğumuz ara seçimleri 4 Aralıkta yapılmasına mütedair kanun teklifinin 2 inci maddesi üzerinde, grup sözcümüz Sayın Korkutata, grup görüşlerimizi dile getirmiş ve bu meyanda, maddenin ikinci fıkrasındaki güncelleştirme konusu üzerinde durarak, buradaki bir eksikliğe işaret etmiştir. İşaret edilen eksiklik fevkalade mühimdir.

Diyarbakır ilinde seçim yapılacak, Şırnak'ta seçim yapılacak, Siirt'te seçim yapılacak; dolayısıyla bütün illerde, o ilin seçmenleri oy kullanacak; Diyarbakır'da Diyarbakır ilinin, Şırnak'ta Şırnak ilinin, Siirt'te Siirt ilinin seçmenleri oy kullanacak.

Malumunuz olduğu üzere terör olayları nedeniyle, ilçelerin ve illerin seçmen tablolarında fevkalade büyük değişiklikler olmuş durumda. Diyarbakır'ın normal nüfusu 400 bin iken bugün Diyarbakır'da nüfus 1.5. milyonu aşmıştır....Bu güncelleştirme meselesinde, göç zorunluluğundan dolayı ilçelerden Diyarbakır'a gelen veya mezralardan ilçeye gelen insanlar-bu ilin seçmeni olduğuna göre-oy kullanmayacaklar mı? Onların oy kullanmaması halinde, seçime iştirak oranı ne olacak?

Burada, sadece güncelleştirme açısından, askerlik hizmetinden terhis olanların terhis evrakıyla ve bir de memur olarak tayin olanların tayin evrakıyla, askı gününden önce, ilgili seçim kuruluna müracaatından bahsediliyor.

Peki göçenler ne olacak?... Onlar seçmen değil mi?...Onlara müracaat hakkı tanınmıyor." Bkz., **TBMMTD**, 19. Dönem, Cilt 69, s. 331-332.

4044 sayılı Kanun, muhalefet partilerine mensup milletvekillerinin başvurusuyla, Anayasa Mahkemesi'nin önüne geldi. Anayasa Mahkemesi, Kanunun sandık seçmen listelerinin güncelleştirilmesine ilişkin 2. maddenin 1. fıkrasında yer alan sözü edilen hükmü iptal etti⁷². Bunun üzerine YSK, sandık seçmen listelerinin ara seçim için belirlenen tarihe kadar yetiştirilemeyeceğini tespit ederek, "...seçim iş ve işlemlerinin yürütülmesinin, yeni bir yasal düzenleme yapıp yürürlüğe girinceye kadar durdurulmasına..." karar verdi⁷³. YSK'nın kararının ardından, uygun bir tarihte ara seçim yapılabilmesi için TBMM'de değişik önergeler verilmiş ve TBMM Anayasa Komisyonu'nda bu önerelerde yer alan farklı tarihler birleştirilerek ara seçim tarihi 25 Aralık 1994 olarak belirlenmişse de, TBMM Genel Kurulu bu öneriyi reddetmiştir⁷⁴.

Ara seçim tartışmalarının 1995 yılı Temmuz ayı başlarında tekrar gündeme geldiğini görüyoruz. Gerçekten, o sıralarda gündemde olan Anayasa değişikliği çalışmalarının tıkanmasıyla birlikte, özellikle muhalefet partileri ara seçim için harekete geçiyordu. Bu doğrultuda, ara seçimi zorlamak amacıyla ANAP Grup Başkan Vekili Eyüp Aşık, 7 Temmuz 1995 günü milletvekilliğinden istifa etti. Böylece ANAP, TBMM'de boş olan sandalye sayısını 23'e çıkarmak ve Anayasa gereği ara seçimin 3 ay içinde yapılmasını sağlamak istiyordu⁷⁵. Ancak, Aşık'ın istifası TBMM'de karara bağlanmadı. Ağustos ayında ara seçim tartışmaları yeni bir boyut kazandı. 5 Ağustos 1995 günü, ANAP Trabzon Milletvekili ve Merkez Karar ve Yürütme Kurulu üyesi Fahrettin Kurt partisinden ve milletvekilliğinden istifa etti. Bu sefer ara seçim daha yakın bir olasılık gibi görünüyordu. Çünkü, 23 Temmuz 1995 tarihinde yapılan anayasa değişikliğiyle milletvekillerinin istifalarının kabulü kolaylaşmıştı. Eskiden, ancak üye tamsayısının salt çoğunluğu ile mümkün olan istifanın kabulü, 84. maddedeki yeni düzenlemeyle basit karar yeter sayısına düşürülmüştü ve bu nedenle Kurt'un istifasının kabulü için muhalefetin oyları yeterli olabilirdi.

⁷² Anayasa Mahkemesi, iptal kararının gerekçesinde, "...Seçme hakkının ve seçimlerin hukuksal altyapısını oluşturan seçmen kütüklerinin düzenlenmesinde kimi seçmenlerin kütüğe yazılmasını engelleyen kurallar genel oy hakkını ortadan kaldırır. İlk bakışta terhis olan askerlerle, tayin olunan memurlar için öngörülen başvuru yolu, onlara bir ayrıcalık getirmeyip durumlarına ve konumlarına uygun bir düzenleme, bu durum ve konumda olmayan öbür seçmenler için bir eksiklik sayılabilecek nitelikte görülmeğe de, listeye yazılma olanağı verilmeyenlere temel hakkını kullandırmamaktadır. Somut sonuç, eksiklikten ötede, bir tür sınırlama ile en önemli, en etkin ve demokrasi için başlıca ölçüt sayılan bir haktan yoksun bırakılmaktadır...Demokrasinin özü, olmazsa olmaz koşulu sayılan ve seçimlere katılma hakkını sınırlama biçimindeki düzenleme, Anayasa'da öngörülen seçme hakkına aykırıdır" demektedir. Anayasa Mahkemesi'nin 16.11.1994 tarih, 1994/83 Esas, 1994/78 Karar sayılı Kararı için bkz. AMKD, Sayı 30, Cilt 2, s.759-767.

⁷³ YSK Kararı için bkz. **Resmî Gazete**, 20 Ekim 1994, Sayı 22117.

⁷⁴ Bkz. **TBMMTD**, Dönem 19, 1994, Cilt 73, s. 89-132 ve S.Sayı 746.

⁷⁵ **Hürriyet Gazetesi**, 8 Temmuz 1995.

Ancak Kurt'un istifasının oylanması ve ara seçim kararı alınabilmesi için tatilde olan TBMM'nin olağanüstü toplantıya çağrılması gerekiyordu. TBMM'nin 1 Ekim'de açılması beklendiği takdirde, ara seçim kararı almak için çok geç olabilirdi. Çünkü 1 Ekim tarihinden sonra bir ara seçim kararı alınması durumunda, Anayasa'nın "Genel seçimlere 1 yıl kala ara seçim yapılamaz." kuralı işleyecek ve ara seçimin yapılması imkansız hale gelecekti⁷⁶.

Bütün bu tartışmalar yaşanırken, liste sırası yöntemi gündeme geldi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Hikmet Sami Türk başkanlığında bir komisyon tarafından Adalet Bakanlığı için hazırlanan "Seçim ve Siyasî Partiler Yasası" taslağının en ilgi çekici hükümlerinden biri, TBMM'nde hangi sebeple olursa olsun boşalan milletvekilinin yerine aday listesinde yer alan ancak seçilemeyen bir sonraki adayın getirilmesi hükmüydü⁷⁷. Taslakta yer alan bu düzenlemeye göre:

"Bir siyasi partinin bir il veya seçim çevresindeki aday listesinden milletvekili seçildikten sonra ölen veya Anayasada belirtilen diğer sebeplerle TBMM üyeliği sona eren milletvekilinin yerine Yüksek Seçim Kurulu, durumun üç gün içinde TBMM Başkanlığınca bildirilmesinden itibaren beş gün içinde, o milletvekilinin seçimi kazandığı aday listesinde yer almış olup da seçilemeyen adaylardan liste sırasına göre önde bulunana milletvekili seçildiğine dair tutanak verir ve bir örneğini TBMM Başkanlığına gönderir. Kendisine bu suretle tutanak verilen milletvekili kalan süreyi tamamlar."

Daha da ilginç, kanun taslağının geçici bir maddesiyle, bu düzenlemenin hemen yürürlüğe girmesi ve TBMM'de boş bulunan ve ara seçim tartışmalarına neden olan 22 milletvekilliğinin, 1991 seçiminde sırada bulunan adaylar tarafından doldurulması öngörülüyordu. Gerçekten, Taslağın Geçici 4. maddesine göre:

"19. dönem milletvekili genel seçimlerinde seçilmiş olup da ölen veya anayasada belirtilen diğer sebeplerle TBMM üyeliği sona eren milletvekillerinin adları ve seçim çevreleri, bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren 3 gün içinde TBMM Başkanlığınca Yüksek Seçim Kurulu'na bildirilir. YSK, bu kanunun 27. maddesiyle Milletvekili Seçimi Kanununa eklenen 39/A maddesi uyarınca yapılması gereken işlemleri söz konusu bildirimden itibaren beş gün içinde tamamlar."

⁷⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ağustos 1995.

⁷⁷ Sabah Gazetesi, 14 Ağustos 1995.

Bu Taslak, basında ve kamuoyunda ara seçimden kurtulmak için bir taktik olarak değerlendirildi⁷⁸. Tasarıya DSP ve CHP dışında tüm partiler karşı çıktı. DYP grup başkan vekilleri Turhan Tayan ve İlhan Saraçlar bu yöntemin uygulanabilmesi için Anayasa değişikliği gerektiğini belirtti. DYP Bursa milletvekili Fethi Akkoç ise, "Bu sistem cinayet işler. Yedek milletvekili meclise girebilmek için asılı öldürtür" yorumunu getirdi⁷⁹.

Böylesi bir tartışmalı ortam içinde, TBMM, ara seçim yapılmasına yönelik önerilerin görüşülebilmesi için Başkan Hüsamettin Cindoruk tarafından 14 Ağustos 1995 günü olağanüstü toplantıya çağrıldı⁸⁰. Ancak, ara seçim konusunu görüşen Anayasa Komisyonu'nda, 15 Ekim 1995 günü ara seçim yapılmasına ilişkin teklif, 9'a karşı 10 oyla reddedildi. Ertesi gün, yani 16 Ağustos günü olağanüstü toplanan TBMM Genel Kurulunda da, Anayasa Komisyonu'nun ara seçim teklifini reddeden raporu, 152'ye karşı 211 oyla kabul edildi⁸¹. Böylece ara seçim tartışması noktalanmış oldu.

VI. Değerlendirme ve Öneriler

Bugün Türkiye'de yürürlükte olan biçimiyle ara seçim yöntemi çeşitli açılardan eleştirilmektedir. Örneğin, 1993 yılında TBMM Başkanlığı'nın öncülüğünde, siyasal partiler tarafından sürdürülen Anayasa değişikliğine yönelik görüşlerin toplanması çalışmaları sırasında, RP ve SHP süre açısından, DSP ise yöntem açısından 78. maddedeki düzenlemelerin değiştirilmesini önermiştir. RP ve SHP'nin anayasa değişikliği teklifinde, genel seçimden 24 ay geçmeden ara seçim yapılamayacağı ve ara seçimin genel seçimden 30 ay sonrasına ertelenemeyeceği hükmü yer almıştır⁸². DSP ise 78. maddeye ilişkin olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır:

"TBMM üyeliklerinde boşalma olması durumunda ara seçime gidilir hükmü maddeden çıkarılmalıdır. Ara seçim nisbî temsil sisteminin mantığına aykırıdır. Bunu bir örnekle göstermek gerekirse, diyelim ki altı milletvekili bir bölgede A partisinden beş, B partisinden de bir milletvekili seçildi; eğer B partisinden milletvekilliği boşaldığında ara seçim yapılırsa, o milletvekilliği büyük olasılıkla A partisine geçer. Oysa bu seçmen iradesine ters düşer.

⁷⁸ *Yeniüzyıl Gazetesi*, 14 Ağustos 1995.

⁷⁹ *Sabah Gazetesi*, 16 Ağustos 1995. Her ne kadar, basında ve örnekte olduğu gibi bazı parlamenterlerce "yedek milletvekilliği" olarak adlandırılmışsa da, bu düzenleme, yukarıda belirtildiği gibi esasında "liste sırası" yöntemine uygun düşüyordu.

⁸⁰ *TBMMTD*, Dönem 19, 1995, Cilt 93, s.561.

⁸¹ *TBMMTD*, Dönem 19, 1995, Cilt 93, s. 561-595.

⁸² Bkz. *TBMM'nde Temsil Edilen Siyasal Partilerin Anayasa Değişikliği Tekliflerinin Karşılaştırmalı Metinleri*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, TBMM Basımevi, Ankara 1993, s. 196-197.

Onun için, bir milletvekilliği boşaldığında, ara seçim yapılmak yerine, boşluk, aynı partinin seçilememiş adaylarından en yüksek oy almış olan kimse ile; veya o partinin yetkili organınca belirlenecek bir kimse ile, doldurulmalıdır.

Nisbî temsil sistemi uygulanan demokratik ülkelerden birçoğunda bu yöntemlerden biri benimsenmiştir.

Kaldı ki ülkemiz uygulamasında, ara seçim kuralının genellikle delindiği görülmüştür”⁸³.

78. madde, bazı sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanan anayasa önerilerinde de eleştirilen maddeler arasındadır. Gerçekten, söz konusu madde, Türkiye Barolar Birliği anayasa önerisinde aynen korunurken⁸⁴; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği anayasa önerisinde, boşalan üyeliklerin kanunda gösterilen usule göre, ülke seçim çevresinden seçilecek milletvekilleriyle doldurulması yöntemi önerilmiştir⁸⁵.

Kanımızca, ara seçim yöntemi genel olarak düşünüldüğünde, çoğunluk sistemiyle seçilen bir milletvekilinin ölmesi, istifa etmesi veya başka bir nedenle milletvekilliğinin düşmesi hallerinde yerine seçilecek milletvekilinin yine çoğunluk sistemiyle belirlenmesinde seçmen tercihlerinin korunması açısından bir sakınca olmayabilir. Çünkü çoğunluk sistemi günümüzde kural olarak sadece tek isimli-dar bölge seçim çevrelerinde uygulanmaktadır. Bu sistemde, siyasal partiler her seçim çevresinde tek aday göstermekte, o bölgede (İngiltere örneğinde olduğu gibi) en çok veya (Fransa örneğinde olduğu gibi) yarıdan fazla oy alan siyasal partinin adayı seçilmiş olmaktadır. Belli bir bölgede bir boşalma söz konusu olduğunda, seçmen tercihlerinin

⁸³ Bkz., TBMM’nde Temsil Edilen Siyasal Partilerin Anayasa Değişikliği Tekliflerinin Karşılaştırmalı Metinleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, TBMM Basımevi, Ankara 1993, s. 195-196.

⁸⁴ Bkz., Türkiye Barolar Birliği, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi, II. Basım 2001, TBB Yayın No: 14, Şen Matbaa, s. 57.

⁸⁵ TOBB’un önerdiği düzenlemede, “Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinden boşalma olması halinde, ara seçim yapılmaz ve bu üyelikler kanunda gösterilen usule göre ülke seçim çevresinden doldurulur” denilmekte ve bu düzenlemenin gerekçesi şu şekilde açıklanmaktaydı: “Maddede yapılan değişikliklerle TBMM üyeliklerinde boşalma olması halinde ‘ara seçim’ yapılmayacağı hükme bağlanmıştır. Gerçekten de, nisbî temsile dayalı seçim çevrelerinde ara seçim yapılması anlamlı ve gerekli değildir. Bu sistemi kabul eden pek çok ülkede de, boşalma olması halinde ara seçim yapılması söz konusu değildir. Kaldı ki, özellikle 1982 Anayasası döneminde, ara seçimler konusunda, ilgili Anayasa maddesindeki düzenlemeden kaynaklanan pek çok hukuki ve siyasal sorun yaşanmıştır. Bu nedenle, boşalan üyeliklerin ülke seçim çevresi listelerinden doldurulması pratik ve hakkaniyete uygun bir çözüm olacaktır”. TOBB, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi, ANAYASA 2000, TOBB Yayını No. 357, Ankara 2000, s. 67.

aynı kalması koşuluyla, o bölgede yine çoğunluk sistemiyle yapılacak bir ara seçimde genel seçimlerde başarılı olan siyasal parti bu başarısını tekrarlayacaktır. Bir başka deyişle, genel seçimlerde A partisinin adayını seçen seçmenler, tercihlerinde ciddi bir değişiklik olmadığı takdirde, yine A partisinin adayına oy verecek, böylece A partisi bir yandan o bölgedeki etkinliğini sürdürürken, diğer yandan yasama meclisindeki çoğunluğunu koruyacaktır.

Çok isimli-geniş bölge seçim çevrelerinde orantılı temsil sistemiyle seçilen bir milletvekilinden boşalan üyeliğe, ara seçimde çoğunluk sistemiyle yeni bir üyenin seçilmesi durumunda ise, seçmen tercihlerinin korunması güçleşecek, hatta imkânsızlaşacaktır. Bilindiği gibi, çok isimli-geniş bölge seçim çevresi-orantılı temsil sisteminde, siyasal partiler belli bir seçim çevresinden çıkarılacak milletvekili sayısı kadar aday gösterir ve aldıkları oy oranında sandalyeye sahip olur. Örneğin, 6 milletvekili çıkaran X seçim çevresinde, orantılı temsil yönteminin uygulanması sonucu, A partisinin 3; B partisinin 2 ve C partisinin 1 milletvekili çıkardığını düşünelim. Bu örnekte, X seçim çevresinde C partisinin elindeki tek milletvekilliği boşalmış olsun. Bu durumda gidilecek bir ara seçimde, çoğunluk sistemi uygulanacağından, C partisinin bu çevrede sahip olduğu milletvekilliğini tekrar kazanabilmesi mümkün olmayacaktır. Bir başka ihtimalde A ve B partisinden birer olmak üzere 2 milletvekilliğinin boşaldığını varsayalım. Böyle bir durumda, genel seçimde olduğu gibi, orantılı temsil sistemi uygulandığı takdirde, bu çevrede, seçmenler tercihlerini değiştirmeyip, genel seçimlerdeki gibi oy kullandıklarında, büyük bir ihtimalle A ve B partisi birer sandalye kazanarak eksikliğini tamamlayacak ve yasama meclisindeki çoğunluğunu koruyacaktır. Ancak, orantılı temsil sisteminin uygulandığı böyle bir durumda dahi, boşalan üyeliklerin sayısı ve siyasal partilerin konumuna göre adaletsiz sonuçların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Örneğin, B partisinin üye sayısı değişmez, A ve C partisinden birer milletvekilliği boşalırsa, yapılacak bir ara seçimde, seçmenler genel seçimlerdeki gibi oy kullandığı takdirde, orantılı temsil sisteminin uygulanması sonucu, büyük ihtimalle A ve B partisi birer sandalye kazanacaktır. Böylece A partisi eksikliğini tamamlayacak, B partisi ara seçimden güçlenerek çıkacaktır. C partisi ise genel seçimlerde kazanmayı başardığı tek milletvekilliğini bile kazanamayacaktır. Son bir ihtimal de, A partisinin milletvekili sayısının aynı kalması B ve C partisinden birer milletvekilliğinin eksilmesidir. Böyle bir durumda, seçmenler genel seçimlerdeki gibi oy kullandığı takdirde, A partisi 3 olan milletvekili sayısını 4'e çıkaracak, B partisi 1 milletvekilliği kazanarak ancak eksikliğini tamamlayacak, C partisi ise o bölgeden silinecektir. Özellikle yüksek bir ülke seçim barajının uygulandığı ülkelerde, bu durum daha da adaletsiz bir tablonun ortaya çıkmasına neden olabilir. Örneğin, ülkemizde 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 33. maddesindeki, "ara

seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların % 10'unu geçmeyen partiler milletvekili çıkaramazlar" hükmü, ara seçimlerde genel seçimlerden daha da adaletsiz bir sonuca yol açabilir. Gerçekten, 10 seçim çevresinde boşalan milletvekillikleri için gidilen bir ara seçimde, ülkenin tümünde ve seçime gidilen bu 10 çevreden 2'sinde güçlü olan, ama geri kalan 8 çevrede yerel bağlardan kaynaklanan ilişkiler gibi nedenlerle pek taraftarı bulunmayan bir siyasal partinin, 10 çevrenin toplamındaki geçerli oyların % 10'unu sağlayabilmesi mümkün olmayabilir. Başka bir deyişle, böyle bir parti, bir genel seçim yapılsaydı, ülkenin tümünde geçerli oyların % 10'unu alabileceği ve bu ara seçimde sözü edilen 10 çevrenin ikisinde de başarılı olduğu halde, geri kalan 8 çevredeki başarısızlığı oy oranını etkileyebilecek ve seçime gidilen 10 çevrenin hiç birinde milletvekili çıkaramayacaktır. Buna karşılık, ülke genelinde güçlü olmayan bir parti, sözü edilen 10 çevrenin 8'inde güçlü olduğu için, bu 10 çevrede yapılan ara seçimden başarı ile çıkacaktır. Hangi çevrelerde milletvekilliğinin boşalacağı büyük ölçüde rastlantılara bağlı olduğuna göre, bir ara seçimde bazı partilerin % 10 oy barajını aşamamaları ve bu nedenle ara seçimin yapıldığı çevrelerin hiç birinden milletvekili çıkaramamalarındaki mantığı açıklayabilmek, genel seçimde ülke genelinde % 10 oy barajını aşmayan partilerin hiç milletvekili çıkaramamalarındakine göre daha güç olacaktır. Bütün bu ihtimaller göz önüne alındığında, genel seçimlerde orantılı temsil sisteminin uygulandığı bir siyasal sistemde, boşalan üyelükler için ara seçim yönteminin benimsenmesi, yasama dönemi içinde gereksiz bir şekilde siyasal dengelerin değişmesine, hatta siyasal istikrarın olumsuz bir şekilde etkilenmesine neden olabilecektir⁸⁶. Örneğin, 1979 yılında Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimleriyle birlikte 5 çevrede boşalan milletvekillikleri için yapılan ara seçimde, iktidardaki CHP, hem Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde büyük bir yenilgiye uğramış, hem de sözü edilen 5 milletvekilliğinin hiç birini kazanamamıştır. Bunun üzerine, Başbakan Bülent Ecevit, "Milletin oylarının AP'ye teveccüh ettiğini, hükümeti AP önderi Süleyman Demirel'in kurması"⁸⁷ gerektiğini söylemiş ve Hükümetin istifasını Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e sunmuştur⁸⁸.

⁸⁶ Ara seçim sonunda çoğunluk dengesinin bozulabileceği, bunun da siyasal istikrarsızlığa yol açabileceği ile ilgili olarak, bkz. GÖZLER, Kemal: **Türk Anayasa Hukuku**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2000, s. 280-281; RUMPF, Christian: **Türk Anayasa Hukukuna Giriş**, Çeviren: Burak ODER, Friedrich-Naumann Vakfı, Ankara 1995, s. 83. SABUNCU, Yavuz: **Anayasaya Giriş**, Yenilenmiş 8. Bası, İmaj Yayıncılık, Ankara 2002, s. 159-160.

⁸⁷ Bkz. ARCAYÜREK, Cüneyt: **Müdahalenin Ayak Sesleri 1978-1979**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985, s. 297. Bu konudaki siyasal gelişmeler için ayrıca bkz. **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, Cilt 3. 1961-1980, Yapı Kredi Yayınları, Üçüncü Basım, İstanbul 2002, s. 472.

⁸⁸ Başbakan Bülent Ecevit, istifa dilekçesinde "14 Ekim seçimlerinin sonuçları ve bu sonuçların Millet Meclisine yansımaları, bir Hükümet değişikliğini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle Bakanlar Kurulunun istifasını yüksek tasviyelerinize saygı ile sunarım" demekteydi. Bkz. **Resmî Gazete**, 18 Ekim 1979, Sayı 16788.

Ara seçim yöntemi, dar bölge çoğunluk sistemini benimsemiş ülkelerde de zaman zaman siyasal istikrarı etkileyen sonuçlara yol açabilir. Örneğin, İngiltere'de ara seçimler Parlamento'da marjinal bir çoğunluğa dayanan hükümetlerin korkulu rüyası olmuştur. 1976-1979 yılları arasında görev yapan Başbakan James Callaghan'ın İşçi Partisi Hükümeti, 1976 yılında peş peşe yapılan ara seçimlerden yenilgiyle çıkmış ve Parlamento'daki çoğunluğunu yitirmiştir. Her ne kadar, Callaghan Hükümeti bir süre Parlamento'daki küçük partilerin desteğiyle ayakta kalmış olsa da; sonunda, muhalefetin baskılarına dayanamamış ve İngiltere'de gensoruyla düşürülen ikinci hükümet olarak tarihe geçmiştir⁸⁹. Fransa'da ise, Jacques Chirac'ın yükselişi ve Giscard d'Estaing'in siyasete dönüşü 1976 ve 1984 yıllarında yapılan ara seçimler sonucunda olmuştur⁹⁰.

Ara seçim yönteminin bir başka sakıncası, yasama organında her zaman bir miktar boş milletvekilliği bulunma ihtimalidir. Bazen, ara seçim yapılmasına rağmen, yasama organında bir kısım üyelikler boş kalabilir. Gerçekten, ara seçim kararı alındıktan ve karar alındığı an boş olan milletvekillikleri için seçim hazırlıkları tamamlandıktan sonra ortaya çıkabilecek bir boşalma, bu ara seçimde doldurulmayacağına göre, ara seçim yapıldıktan sonra dahi bir (veya duruma göre daha fazla) milletvekilliği yine boş kalacaktır⁹¹. Böylece, boşalan üyeliklerin ara seçim yöntemi ile doldurulduğu durumlarda, yasama organı belki de hiçbir zaman üye tamsayısı ile toplanamayacaktır⁹².

Ara seçimin devlet bütçesine getireceği yük ve sadece boşalan üyeliklerin bulunduğu çevrelerde seçim yapılıyor olmasına rağmen tüm ülkenin bir seçim atmosferine girmesi, TÜRK'ün de işaret ettiği gibi, bu yöntemin bir başka sakıncası olarak gösterilebilir⁹³.

Ara seçim için ülkemiz açısından ileri sürülebilecek son bir sakınca, 1982 Anayasası'nın 84. maddesi uyarınca, istifa etmek isteyen bir milletvekilinin istifasının TBMM'nin kabulüne bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Anayasa'nın bu düzenlemesini dikkate aldığımızda, TBMM çoğunluğunun bir istifayı karara bağlarken; o milletvekilinin istifası ile boşalacak milletvekilliği için yapılacak ara seçimden kazançlı çıkıp

⁸⁹ ADONIS. Andrew. **Parliament Today**, Manchester University Press. Manchester 1990. s. 24-25.

⁹⁰ FREARS (1991): s. 189-190.

⁹¹ Yukarıda değinildiği gibi, 1986 yılında ara seçim kararı alınmasından bir müddet sonra vefat eden Kahramanmaraş Milletvekili Rifat Bayazit'tan boşalan milletvekilliği için yeterli zaman kalmadığı gerekçesiyle YSK ara seçim yapılamayacağına karar vermiş; bu nedenle ara seçimden sonra dahi TBMM'de 1 milletvekilliği boş kalmıştır. Bkz. yukarıda dipnot 59.

⁹² Bu konuda bkz. TÜRK (1997): s. 230, 240.

⁹³ TÜRK (1997): s. 248.

çıkmayacağı gibi ara seçim kurumunun amacıyla bağdaşmayan hususları dikkate alması söz konusu olabilecektir. Aynı bağlamda, boşalan üyeliklerin sayısının üye tamsayısının % 5'ine yaklaşmış olduğu bir dönemde gerçekleşen bir istifayı, TBMM çoğunluğu, eğer 3 ay içinde ara seçim yapılmasını istemiyorsa, sırf bu nedenle reddetmeyi tercih edecektir. Bunun da, milletvekilinin istifasının TBMM'ce kabulü koşuluna bağlanmasının gerçek amacıyla bağdaşmayacağı açıktır.

Yedek milletvekilliği veya liste sırası yöntemi, bu sakıncaları büyük ölçüde giderebilir. Yedek milletvekili yönteminde asilla birlikte seçilen yedek, liste sırası yönteminde ise listede boşalan üyeden sonra gelen aday aynı siyasal partiye mensup olacağından, zamanı gelip yasama meclisine girdiğinde, söz konusu siyasal partinin yasama meclisi içindeki konumu değişmeyecektir. Böylece, yasama dönemi içinde seçmen tercihlerine aykırı bir yasama çoğunluğunun ortaya çıkması da engellemiş olacaktır. Bu olumlu yönlerine rağmen yedek milletvekilliği veya liste sırası yönteminin Türkiye'de kabul edilmesi durumunda çeşitli ihtimaller göz önüne alınarak ortaya çıkabilecek sorunlara uygun çözümler geliştirmek gerekir⁹⁴.

⁹⁴ Bugün yürürlükte olan mevzuatta, istisnai bir durumda liste sırasına benzer bir yöntem uygulanmaktadır. Gerçekten, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun, 39. maddesinin 4. ve 5. fıkralarına göre, bir veya birden fazla seçim çevresinde milletvekili tutanaklarının iptal edilmesi durumunda, tutanakları iptal edilen milletvekilleri yerine sıradaki adaya tutanak verilir. Sırada olanlar yetmediği takdirde, açık kalan milletvekillikleri için ara seçim yapılır. Bilindiği gibi, seçimden önce mevcut olan bir seçimle engelinin seçimden sonra ortaya çıkması durumunda, Yüksek Seçim Kurulu, milletvekilinin tutanağını iptal edebilmektedir. Yüksek Seçim Kurulu, bu iptal yetkisini 26.4.1961 tarih ve 298 sayılı "Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun"undan almaktadır ve zaman içinde geliştirdiği içtihat doğrultusunda, "tam kanunsuzluk" olarak değerlendirdiği seçilme engelleri nedeniyle gideceği tutanak iptalinde, kendisini her hangi bir zaman sınırlaması ile bağlı da görmemektedir (Bu konuda bkz. ONAR, Erdal: "1982 Anayasasında Milletvekilliğinin Düşmesi", *Anayasa Yargısı*, 14, Anayasa Mahkemesi Yayınları, No. 36, Ankara 1997, s. 434-438). Yüksek Seçim Kurulu, bu tür bir tutanak iptalini ilk kez 1961 yılında yapılan Millet Meclisi seçimlerinden sonra, Muş Milletvekili K.A. için gerçekleştirmiştir (bkz. Yüksek Seçim Kurulu'nun 11 Kasım 1961 tarih ve 390 sayılı Kararı, *Resmî Gazete*, 18 Kasım 1961, Sayı: 10961). Ancak, anılan tarihte yürürlükte olan 25.5.1961 tarih ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nda da, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun yukarıda sözü edilen 39. maddesine paralel bir hüküm yer aldığı halde, tutanağı iptal edilen milletvekili yerine sıradaki diğer adayın milletvekili seçilmiş olduğuna karar verilememiştir; çünkü, o seçimde Muş ili 3 milletvekili çıkarabiliyordu ve 3 milletvekilliğini de Yeni Türkiye Partisi kazanmıştı. Bu nedenle, tutanağı iptal edilen Yeni Türkiye Partisi Milletvekili K.A.'nın yerine sırada Yeni Türkiye Partisi listesinde seçilmiş sayılabilecek başka bir aday kalmamıştı (bu konuda bkz. TÜRK -1997-: s. 256, dipnot 57). Yüksek Seçim Kurulu'nun daha yenilerde gerçekleştirdiği bir tutanak iptalinden sonra da, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 39. maddesi uyarınca sıradaki adaya tutanak verilmesi yoluna gidilmemiştir. Gerçekten, YSK, yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmadığı anlaşılan Bilecik Milletvekili B.Ş.'nin tutanağının iptaline 16.03.1999 tarih 371 sayılı Kararı ile karar vermiştir. Ancak, TBMM'ce, daha önce 30.07.1998 tarihinde kabul edilen bir Kararla (TBMM'nin 590 sayılı Kararı, *Resmî Gazete*, 30 Temmuz 1998, Sayı 23421) ve 31.07.1998 tarihinde kabul edilen bir Kanunla (4381 sayılı

Bir kısım sorun, bu iki yöntemle ilişkin genel sorunlardır. Yedek milletvekilliği yönteminde, asıl milletvekili öldüğünde, istifa ettiğinde veya bir başka nedenle milletvekilliği düştüğünde yerine yedek milletvekili geçecektir. Peki, yedek milletvekilinin de ölmesi durumunda ne olacaktır? Ölüm dışında, asıl milletvekilinin milletvekilliğinin sona ermesi için öngörülen nedenler yedek milletvekili için de kabul edilecek midir? Örneğin, yedek milletvekilinin istifa edebileceği kabul edilecek olursa, asıldan boşalan üyelik nasıl doldurulacaktır? Liste sırası yönteminde de, benzer sorunlar ortaya çıkabilir. Liste sırasında yer alan aday veya adayların ölmesi veya milletvekili seçilme yeterliğini kaybetmesi durumunda boşluklar nasıl doldurulacaktır? Veya seçilenler dışında listede yer alan adayların sayısı boşalan üyeliklerin sadece bir kısmını doldurmaya yeterse veya doldurmaya yetmezse ne olacaktır? Bu sakıncaları gidermek için yedek milletvekilliği yönteminde birden fazla yedek milletvekili seçilmesi, liste sırası yönteminde ise siyasal partilerin seçimlere uzun bir liste ile girmesi bir çözüm olarak önerilebilir. Son çare olarak ise, bu gibi durumlarda ara seçim yapılması düşünülebilir.

Yedek milletvekilliği veya liste sırası yönteminin kabul edilmesi durumunda, yukarıda açıklanan genel sorunlar yanında, Türkiye'ye özgü koşullardan kaynaklanabilecek sorunlar da değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, şu sorunlara dikkat çekilebilir. Birinci sorun, kamu görevlilerinin seçimlere katılmasına ilişkin mevzuattan kaynaklanmaktadır. 1982 Anayasası'nın 76. maddesine göre: "Hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve silahlı kuvvetler mensupları, görevlerinden çekilmedikçe, aday olamazlar ve milletvekili seçilemezler." Bir kamu görevlisinin yedek milletvekili olarak seçilmesi durumunda ayrıldığı kamu görevine dönüp dönmeyeceği tartışma konusu olabilir. Kamu görevlisinin görevine dönebileceğini kabul edecek olursak, bu sefer de bir siyasal partiyle açık bir şekilde bağı olan bu kamu görevlisinin kamu hizmetinin gerektirdiği tarafsızlık koşulunu sağlayıp sağlayamayacağı tartışması ortaya atılabilir. Benzer sorunlar, liste sırası yönteminde, seçimi kazanamayan, ancak listede yer alarak ileride listesinde yer aldığı siyasal partinin milletvekili olma şansı bulunan kamu görevlikleri

Kanun, **Resmî Gazete**, 2 Ağustos 1998, Sayı 23421) 18 Nisan 1999 tarihinde milletvekili genel seçimi yapılması kararlaştırıldığından ve TBMM Başkanlığı'nca, YSK'nın 16.03.1999 tarihli bu kararından çok kısa bir süre sonra, 25.03.1999 tarihindeki 64. Birleşimde yeter sayı bulunmadığı için, TBMM'nin 18 Nisan 1999 günü yapılması kararlaştırılan milletvekili genel seçiminin kesin sonuçlarının ilânını takip eden beşinci gün toplanmak üzere Meclis'i tatil sokulduğundan (TBMMTD, Dönem 20, 1999, Cilt 71, s. 626), 20. Dönemin bitimine çok kısa bir süre kala gerçekleşen bu tutanak iptali üzerine sıradaki milletvekiline tutanağının verilmemesinin pratikte bir anlamı kalmamıştır.

açısından da gündeme gelebilir. Yedek milletvekilliği veya liste sırası yönteminin kabul edilmesi durumunda bu sakıncaların göz önüne alınarak Anayasa⁹⁵ ve kanunlarda açık düzenlemelerin yapılması gerekir.

İkinci sorun, yine büyük ölçüde Türkiye'ye özgü bir kurumdan, siyasal parti kapatma kurumundan kaynaklanan bir sorundur. Anayasa'nın 69. maddesine göre, Türk anayasal sisteminde siyasal partilerin kapatılabilmesi mümkündür. Anayasa'nın 84. maddesinin son fıkrasına göre ise, partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olduğu Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen milletvekilinin milletvekilliği, bu kararın Resmî Gazetede gerekçeli olarak yayımlandığı tarihte sona erer. Böyle bir durum söz konusu olduğunda, milletvekilliği sıfatı ortadan kalkan milletvekillerinin yerine yedek milletvekilliği veya liste sırası yöntemi ile yeni bir milletvekili tayin edilmesi beraberinde önemli sakıncalar getirir. Yedek milletvekilliği ve liste sırası yöntemlerinin dayandığı esas, siyasal parti bağıdır. Hem yedek milletvekili hem de liste sırasını bekleyen aday boşalan üyeliğin sahibi olan milletvekili ile aynı partidendir. Bir siyasal partinin kapatılması sonucunda milletvekilliği sıfatı ortadan kalkan milletvekilinin yerine geçecek olan yedek milletvekili veya liste sırasında yer alan aday hangi partinin mensubu sayılacaktır? Benzer sorunlar, bir milletvekilinin parti değiştirmesi veya bağımsız olması durumunda da gündeme gelebilir. Daha önce A partisine mensup olan bir milletvekili B partisine geçtikten veya bağımsız olduktan sonra ölür, istifa eder ve istifası kabul edilir veya Anayasa'da sayılan diğer sebepler dolayısıyla milletvekilliği düşerse, bu milletvekilinden boşalan üyeliğin doldurulmasında yine yedek milletvekilliği veya liste sırası yöntemi uygulanabilecek midir? Yedek milletvekilliği veya liste sırası yöntemi kabul edilirken bütün bu sorunlar öngörülerek bir düzenleme yapılmalı ve son çare olarak ara seçim yöntemi düşünülmelidir.

Son olarak, bütün bu genel ve Türkiye'ye özgü sorunlar aşılsa dahi, yedek milletvekilliği ve liste sırası yöntemlerinin, uzak bir ihtimal olsa da,

⁹⁵ TÜRK, 1961 Anayasası dönemi için getirdiği bir öneride, boşalan üyeliklerin yedeklerde doldurulması için Anayasa değişikliğine gerek olmadığını savunmakta ve "...Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinin hangi durumda 'boş' sayılacağı ya da bu üyeliklerde hangi durumlarda 'boşalma' söz konusu olacağı, doğrudan doğruya Anayasa'da saptanmış değildir. Öyleyse yasakoyucu, Milletvekili Seçimi Kanunu ile Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi Kanunu'nda yapacağı değişikliklerle, daha doğrusu, bu kanunlara ekleyeceği hükümlerle 'ara seçimi' kavramına yeni bir anlam verebilir; Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinin hangi durumlarda bir ara seçimi gerektirecek biçimde 'boş' kalmış ya da bu üyeliklerde 'boşalma' olmuş sayılacağını belirtebilir. Getirilecek yeni hükümler, milletvekili veya Cumhuriyet Senatosu üyeliklerinin sona ermesi üzerine yerlerinin öncelikle yedeklerle doldurulması, ancak bu yöntemin uygulanmasına olanak bulunmayan veya kalmayan durumlarda 'boş' kalmış ya da 'boşalma' olmuş sayılacak üyelikler için ara seçimi yapılması ilkesine dayanabilir" demektedir. Bkz. TÜRK (1997): s.262.

siyasal etik açısından sıkıntı yaratabileceğine işaret etmek gerekir. Hem yedek milletvekilliği hem liste sırası yöntemleri istenmeyen bir rekabet ortamının doğmasına yol açabilir. Seçimlerde asıl ile birlikte seçilen yedek milletvekilinin veya seçimlerde başarılı olamayan, ancak listede sırasını bekleyen adayın milletvekili olmasının koşulu, kendisinin yerini alacağı milletvekilinin ölmesi, istifa etmesi veya diğer sebeplerle milletvekilliğinin düşmesidir. Böyle bir durumda, yedek milletvekili veya sıradaki aday ile esas milletvekili arasında bir rekabet, hatta husumet ortamının doğması söz konusu olabilir. Bunun siyasal etik ve parti içi istikrar açısından arzu edilir bir durum olmadığı açıktır.

VII. Sonuç

Bu çalışmada, genel olarak yasama meclisi üyeliklerinde ortaya çıkan boşlukların doldurulması yöntemlerinden biri olan ara seçimi ve bu yöntemin Türkiye'deki uygulamasını incelemeye çalıştık. Sonuç olarak, yukarıda yaptığımız tespitler çerçevesinde, eğer ara seçim yöntemi bugün Anayasamızda yer aldığı biçimiyle korunmak isteniyorsa, yukarıda işaret ettiğimiz sorunları ortadan kaldıracak bir takım yasal ve anayasal düzenlemelerin yapılması gerekir. Özellikle, boşalan milletvekillikleri olmasına rağmen, TBMM'nin hiç ara seçime gitmeden seçim dönemini tamamlamasını engellemeye yönelik bir takım tedbirlerin alınması yerinde olur. Bu bağlamda, yukarıda işaret ettiğimiz 1950 tarihli Milletvekili Seçim Kanunu'nda yer alan, TBMM tarafından aksi kararlaştırılmadıkça, ara seçimin kanun tarafından belirlenen tarihte yapılması yöntemi önerilebilir. Ancak bugünkü haliyle ara seçim yöntemine ilişkin çözülmesi gereken asıl sorun, seçim dönemi içinde seçmen tercihlerinin korunmasının sağlanmasıdır. Bu tercihlerin korunmasını sağlamak için, yukarıda çizmeye çalıştığımız çerçeve içinde, yedek milletvekilliği veya liste sırası yöntemi, ara seçime alternatif yöntemler olarak önerilebilir.